

HİTİT ÇİVİ YAZILI BELGELERİNDE *šuhḫa-* “(DÜZ) DAM, ÇATI” VE ONUN DİNSEL VE SOSYAL HAYATTAKİ YERİ*

Yasemin ARIKAN

Hititler Devrinde Anadolu'nun mimari yapısı incelendiğinde, resmi binalar ve tapınakların taş temel üzerine ahşap destekli kerpiç duvarlardan ve düz damlı olarak inşa edildikleri anlaşılmaktadır. Bunlardan, özellikle anıtsal olanlarının düzgün blok taşlardan bir su basmanının olduğu tespit edilmiştir.

Hititçe kelime *šuhḫa-* “(düz) dam, çatı”¹ anlamında olup, yapıyı kapatan kısımdır. Hititlerin yaşamış olduğu zamandan, günümüze tümüyle sağlam bir yapı ulaşmamıştır. Ahşap kirişlerin taşıdığı düz toprak damlar korunamamış², çoğunlukla, duvarların, taş bloklardan oluşan su basman kesimi diğer bir deyişle temel taşları zamanımıza gelebilmiştir. Günümüze ulaşabilen, az miktardaki, kerpiç duvarlar ise sıvalı ya da badanalıdır³.

* Öğrencisi olmakla gurur duyduğum. Hocam, Prof. Dr. A. Ünal'a ilgi ve desteğinden dolayı çok teşekkür ederim.
Kısaltmalar için bkz. J. Friedrich - A. Kammenhuber, HW², 1975 vd. ve H. G. Güterbock - H. A. Hoffner, CHD, 1980 vd.

¹ J. Friedrich, HW, 1952, 196.

² A. Goetze, *Kleinasien*³, 1957, 175; R. Naumann, *Eski Anadolu Mimarlığı*, Türkçesi: B. Madra, 1985 (ikinci baskı), 162 ve d.n. 31; T. Özgüç, *Kültepe-Kaniş / Neşa Sarayları ve Mabeteri*, 47: “1. Mabedin tabanında düz çatıyı taşıyan hatılların yanmış kömürleşmiş kalıntıları bulunmuştur.”; —, a.g.e., 52: “Resmi depo binasına ait bir odanın ortasında iki yuvarlak taş düz damı taşıyan ağaç direklerin kaideleridir. Taban üstünde çatıdan düşmüş yanık kalaslara rastlanmıştır.”; —, *İnandiktepe Eski Hitit Çağında Önemli Bir Kült Merkezi*, 1988, 3 (Lev.6, 1-2): “İnandiktepe’de tapınağın bazı odalarında kömürleşmiş kalas kalıntıları çatıya ve bazı kısımlar da çatıyı taşıyan direklere aittir.”

³ Bkz. T. Özgüç, *Maşat Höyük Kazıları ve Çevresindeki Araştırmalar*, 1978, 5 Lev. 5, 2; 19, 1; —, *Maşat Höyük II*, 1982, 2, 4; R. Naumann, *Eski Anadolu Mimarlığı*, 1985, 61; T. Özgüç, *Kültepe-Kaniş / Neşa Sarayları ve Mabeteri*, 1999, 35.

Hititler, Klâsik devir öncesi Anadolu'suna abidevi mimariyi getiren ilk kavim olmuşlardır. Dayanıklı yapılar inşa etmişler, bunu da KUB XXXI 100 öy.⁴ 10 ŠA EGIR.UD^{M1} *uetummar eš* “ebediyete intikal edecek şekilde inşa edeceksin!” ibaresi ile çivi yazılı belgelerde özellikle vurgulamışlardır⁴. Yapı ritüeli olarak bilinen KBo IV 1 numaralı metinde⁵ tapınak veya yeni yapıların inşasından bahsedilmektedir. Metnin başlangıcında, ne zaman yeni bir tapınak veya yeni evler el değmemiş bir yerde inşa edilirse, temeller atıldığında temel taşlarının altına bir mina *dannanuyant bakrı*, dört bronz çivi / kazık ve demirden küçük bir çekiç yerleştirildiği, ortada ağaç direğin yerinde toprak kazıldığı ve içersine bakır koyulduğu daha sonra etrafına çiviler / kazıklar çakıldığı, sonra da demir çekiçle vurularak, orada içeriye doğru şöyle söylendiği anlatılmaktadır. Sonraki paragrafta metin şöyle devam etmektedir⁶: öy.I 8 – 10 “Bak! Bakır nasıl dayanıklı, ayrıca, o ölümsüz ise bu tapınak da öyle dayanıklı olsun ve orada kara topraklar üzerinde ölümsüz olsun!” Yine KUB LV 28 + Bo 7740 numaralı bir yapı ritüelinde⁷ bir evin inşası söz konusu edilmektedir. Metnin kırık olan başlangıcında temel taşlarına kurban sunmakla başlanmakta, inşaat sahasından ve yapılacak evin hudutları içersinden kötü ruhları kovmak için majik bir formül okunmaktadır. Bunu muhtemelen direklerin dikilmesi izlemelidir. Daha sonra düz damda kullanılacak olan uzun hatıl, döşeme kirişler ve sııkların tavana kaldırılması geliyor olmalıdır. Evi yapmakla görevli yapı ustası bir ipe tavana tırmanmaktadır. Bu olay metinde şöyle tasvir edilmektedir⁸: ay.III 1’ – 21’ “[İşçiler hat]ılları (tavana) çek[erler]ken evi yapmakla görevli [usta] (ayrıca) i[pe] tırmanmakla da yükümlüdür. [İp]le iki kez t[avana tırmanır] ve her defasında (yukarıda bir şey yapmadan) [aşağı iner]. Usta, ipe tırmanırken, şarkıcılar (müzik söyleyerek) ocağın çevresinde dö[nerler]. Üçüncü tırmanışta usta (hatılların kaldırılmasında kullanılan halatın) ilmiğini kes[er]. Usta halatın ilmiğini kestiği sırada alkışçı el çırpır. Kirişten aşağı sarkan [bir kuşak] vardır. Kuşağın içinde gümüşten bir balta ile gümüşten bir bıçak sarılıdır. Şimdi (usta artık) bu kuşağı da [keser] (ve yere düşürür). Usta tırmanma ipini

⁴ Bkz. A. Ünal, JCS 40 , 1988, 97 ve d.n. 2; –, Belleten 205,1988, 1470 ve d.n. 3; –, XXXIV. RAI (6-10 / VII / 1987 - İstanbul). 1998. 39 ve d.n.1.

⁵ Bkz. M. Darga, Hitit Mimarlığı I: Yapı Sanatı, 1985, 33 vd.

⁶ Metnin trans. için bkz. M. Darga, Hitit Mimarlığı, 1985, 33; tercüme için bkz. –, a.g.e., 38.

⁷ Bkz. A. Ünal, JCS 40 , 1988, 97 vd.; –, XXXIV. RAI. 1998. 40 vd.

⁸ Metnin trans. ve terc. için bkz. A. Ünal, JCS 40 , 1988, 99 vd.; –, Belleten 205, 1988, 1476 vd.; –, XXXIV. RAI, 1998, 41.

kullanarak aşağıya iner ve ev sahibinin önünde eğilir. (En sonunda) usta kendi ev[i]ne giderken gümüş balta ve bıçağı da (ücret karşılığı) al[ır götürür].”

1) Dam İnşası

Anadolu’da, bugün de olduğu gibi, M.Ö. 2. binyılın sonuna dek, çatılar “düz dam” şeklinde inşa edilmiş olmalıydı⁹. Bunun nedeni yapı tarzının belirlenmesinde iklimin önemli rol oynamasıdır. Düz toprak damlar, Orta Anadolu gibi yağışın az olduğu, ısı farklılıklarının yoğun olarak yaşandığı ve ağacın zor temin edildiği bölgelerde yaygındır. Buna karşılık kiremit damlar, sahile yakın, yağışın bol olduğu dağlık arazilerde, ağaç bakımından zengin bölgelerde daha çoğunluktadır¹⁰.

Günümüzde Anadolu’da “kara dam” olarak adlandırılan bu düz toprak damlar birtakım yerel farklılıklar söz konusu olsa da genellikle şöyle yapılmaktadır¹¹: Kapanacak olan mekanların üstü, yuvarlak kavak¹² gövdeleri yatay olarak yan yana, oldukça sık aralıklarla

⁹ A. Goetze, Kleinasien², 1957, 175; K. Krause, Tempel V, 1940, 51, 53; E. von Schuler, HDA, 1957, 54; R. Naumann, Eski Anadolu Mimarlığı, 160; bibliyografya ile birlikte bkz. M. Darga, Hitit Mimarlığı, 1985, 123.

¹⁰ R. Naumann, a.g.e., 13; N. Boysan - Dietrich, THeth 12, 1987, 85.

¹¹ K. Krause, a.g.e., 52; E. von Schuler, a.g.e., 54; R. Naumann, a.g.e., 161; M. Darga, a.g.e., 123 vd.; N. Boysan - Dietrich, a.g.e., 89 vd.; A. Ünal, JCS 40, 1988, 102 vd.; -, Belleten 205, 1989, 1502 vd.

¹² Kavak ağacı, hafif ve uzunluğunun elverişli olması nedeniyle dam yapımında tercih edilmektedir. Hitit çivi yazılı belgelerinde geçen ^(GİS)*šišijam(m)a*- için S. Alp, Anatolia 2, 1957, 30 d.n. 24’de “sögüt” ya da “kavak” anlamını teklif etmektedir; bu konuda ayrıca bkz. H. Ertem, Flora, 1974, 101 vd. Hitit metinlerinden tanınan bu ağaçla ilgili, Hititler Devri ya da öncesi Anadolu’sundan, muhtemelen tarihleme güçlüğü nedeniyle, son zamanlara kadar günümüze ulaşabilmiş bir kalıntı ya da örnek tanınmamakta idi. Kültepe ve Acemhöyük’ten alınan 35 ağaç örneğinin 12’si çam, 12’si sedir ve 1’i şimşirdir; bu konuda bibliyografya ile birlikte bkz. T. Özgüç, Kültepe-Kaniş / Neşa Sarayları ve Mabetleri, 1999, 68. Ancak, 26 - 31 Mayıs 2003 tarihleri arasında Ankara’da gerçekleştirilen 25. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu’nda, Prof. Dr. Aliye Öztan, Acemhöyük Kazıları 2002 başlıklı bildirisinde, Sarıkaya ve Hatipler Sarayı arasında kalan alanda – bu konuda bkz. A. Öztan, “2001 Yılı Acemhöyük Kazıları” 24. Kazı Sonuçları Toplantısı, I. Cilt. Ankara 2003, 39. – Asur Ticaret Kolonileri Çağına ait III. kat kazılarında, gün ışığına çıkarılan ve işlevi henüz tam olarak bilinmeyen büyük yapının inşasında kullanılan ağaçların büyük kısmının populus “kavak”, az bir kısmının da pinus “çam”, quercus “meşe” ile cedrus “sedir” olduğunu açıklamıştır. Prof. Dr. A. Öztan, tarafımıza, Acemhöyük’te, özellikle eşiklerde “meşe” kullanıldığını da bildirmiştir. Kendisine, şahsımıza verdiği bu önemli bilgiler ve konu ile ilgili dokümanlardan dolayı müteşekkirim.

Böylece, kavak ağacının Hititler Devri öncesi Anadolu’sunda yapılarda kullanıldığı anlaşılmaktadır.

dizilmekte, bunların üzerine dik açı yapacak biçimde, ızgara şeklinde çalı çırpı, kavak dalı, kamış hasır gibi örtü tabakası yerleştirilmektedir. Bu ahşap çatı örtüsünün üstü 10 ilâ 30 cm. arasında değişen bir toprak tabakası ile örtülür. Bu toprak tabakanın üzerine de ince bir tabaka halinde taş kırığı yerleştirilir. Son işlemin amacı, toprağın güneş ışınları etkisiyle çatlamasını, yağmur suyuyla sürüklenmesini engellemek ve aynı zamanda, damın üzerinde dolaşmaktan ötürü oluşacak zararları önlemektir. Daha fazla kullanılan diğer bir yöntem de adı geçen toprak tabakanın üzerine 3 - 4 cm. kalınlığında, çorak¹³ ya da geren adı verilen bir tür toprak ile örtmektir. Bu tür toprağın kullanılmasındaki amaç, çorak toprağın sertleşme özelliğinden dolayı damın su ve güneş ışınları nedeniyle çatlamasını önlemek ve taş kadar sert bir yüzey elde etmektir. Dam üzerine dökülen kil içeren toprağı, sert bir tabaka haline getirmek için loğ taşı ya da yuvak taşı da denilen silindirik biçimindeki ağır taş¹⁴, dam üstünde yuvarlanır. Bu yuvarlama sayesinde damın üst yüzeyi sertleşir.

Dam bakımı ve korunması önemlidir. Bu nedenle, yağışlar ya da dam üzerinde dolaşma sonucunda, dam yüzeyinin zamanla çatlayan ve çukurlaşan kısımlarına toprak saçıldıktan sonra, üzerinden yuvak taşı geçirilerek sıkıştırılır. Hafif yağış esnasında bu işlemin yapılması, toprağın daha iyi sertleşmesi açısından, çok daha uygundur. Dam bakımı belirli aralıklarla yapılması gerektiğinden, loğ / yuvak taşı sürekli olarak damda bırakılmalıdır. Halen bu tür damların kullanıldığı İç Anadolu bölgesinde, bu amaçla damın bir kenarında çorak toprağın ufak yığın halinde bırakıldığı, gözlemlerimiz sonucunda görülmüştür.

II) Hitit Tasvir Sanatında Dam

Hitit tasvir sanatı, zamanın dam yapısı hakkında az da olsa bize ip ucu vermektedir. Eski Hitit çağına ait kabartmalı ve resimli vazolardan, dini bir töreni “kutsal izdivaç ritüeli”ni tasvir eden İnanıktepe vazosunun üçüncü frizinde kerpiç bir tapınak sembolik

¹³ Çorak bünyesinde tuz ve yüksek miktarda kil bulunan, su geçirmeyen, verimsiz topraktır. Günümüzde Orta Anadolu’da dam yapımında kullanılan, bu tür toprak çeşidi içeren bölgeye “çoraklık” denilmektedir. Öm. Polatlı, Ücret köyü girişinde böyle bir mevki bulunmaktadır.

¹⁴ Bugün köylerde olduğu gibi, Hititler devrinde de loğ/yuvak taşı kullanılmış olmalıdır. Hitit İmparatorluk devrine ait bu tür bir eser elimize ulaşmamıştır. Ancak birinci bin yıl yerleşimleri olan *Samal* (Zincirlihöyük) ve *Azatiyataja* (Karatepe)’den el değmemiş iki loğ taşı gün ışığına çıkarılmıştır. Bu konuda bibliyografya ile birlikte bkz. M. Darga, *Hitit Mimarlığı*, 1985, 124; R. Naumann, *Eski Anadolu Mimarlığı*, 1998, 161.

maiyette, kareye yakın planlı ve düz damlı olarak görülmektedir¹⁵. Kerpiç cephede yarım sütunları / dikmeleri ve düz örgüyü birbirinden ayırmak için krem-siyah-kırmızı gibi değişik renkler kullanılmıştır. Kerpiç duvar üstünde yatay ağaç kiriş ile aşağıda taş temel üstünde yatay ağaç kiriş krem renginde astar boya ile belirtilmiştir. Bu yapının düz damında, üç insan ayakta durmaktadır. Dam üstündeki sahneyi, ortada kadın, onun sağ yanında iki eli ile çalpara çalan kadın, sol yanında ise saz çalan erkek olmak üzere toplam üç figür oluşturmaktadır¹⁶. Bu yapı Hitit çivi yazılı metinlerde *šiu-naš-pir* “tanrının evi” olarak anılan tapınaktır¹⁷. Bu sahne bize, çivi yazılı metinlerde dam üzerinde icra edilen dinî törenlere bir kanıt teşkil ettiği gibi az da olsa dam yapısı ve dam tipi hakkında da önemli bilgi vermektedir.

Eski Hitit çağına ait tasvirli kaplardan Bitik vazosunun “kutsal evliliği” konu alan en üstteki frizinde, sundurmalı bir yapının (muhtemelen tapınak) kerpiç cephesi açıklı ve koyulu bezenmiş yassı, yatay birimlerle (kerpiç blokları) belirtilmiş olup üst kısmı elimize ulaşmamıştır¹⁸. Bu yapı ile İnadık vazosundaki yapı büyük bir benzerlik göstermektedir. Muhtemelen bu tapınak ta düz damlı olarak tasvir edilmiş olmalıydı.

İnadıktepe’de, küçük tapınağın/shrine’in pişmiş toprak modeli bulunmuştur. İçinde kült heykeli mevcuttur. Küçük tapınak modelinin üstü ve yanları kapalı önü (avluya) açıktır. Çıplak tanrı arkalıksız bir taburede oturmaktadır. Nişin önü (yani küçük avlu), kenarları dik ve yüksekçe dört köşe bir tabak şeklindedir¹⁹. Bu küçük tapınak modelinin damı olarak nitelendirilmesi gereken üst kısmı düz olarak tasvir edilmiştir²⁰.

¹⁵ T. Özgüç, İnadıktepe Eski Hitit Çağında Önemli Bir Kült Merkezi. 1988, 22, 31, Lev. 51, 2; K, 2.

¹⁶ T. Özgüç, İnadıktepe, 1988, 22 vd.

¹⁷ S. Alp, Hititlerde Şarkı Müzik ve Dans. Hitit Çağında Anadolu’da Üzüm ve Şarap, Kavaklıdere Kültür Yayınları No. 6, Ankara 1999, 20.

¹⁸ T. Özgüç, Anatolia II, 1957, 62, pl.I, Fig.1-2; E. Akurgal - M. Hirmer, Die Kunst der Hethiter, 1961, 89, Lev. XIV; K. Bittel, Les Hittites, 1976, 143 Fig.140, 145 Fig.144; M. Darga, Hitit Sanatı, İstanbul, 1992, 54 Res. 37.

¹⁹ T. Özgüç, İnadıktepe, 1988, 41, 44; ayrıca bkz. S. Alp, Beitrage, 1983, 93.

²⁰ T. Özgüç, a.g.e., Lev. 23, 4; 63, 1a-c.

Yumruk biçimli libasyon kabının²¹ ağız kısmındaki kabartmada kerpiç (?) bir yapı²² ya da bir tür altar betimlenmektedir. Bu yapının sağında bir tanrı²³ sağ elinde yukarıya doğru kaldırdığı topuz, sol elinde bir boğanın yularını tutmaktadır, solunda ise bir tanrı²⁴ bulunmaktadır. Üstü düz damlı olarak tasvir edilen bu yapı²⁵ muhtemelen bir kült sahnesinin başlangıcına ait olmalıdır. Bu durumda dini tören tapınakta yapıyor olmalıdır.

Acemhöyük'te bulunan ve M.Ö. 18. yüzyıla tarihlenen banyo kabının C yüzünde yapı tasvirleri bulunmaktadır²⁶. Banyo kabında, iki katlı saray yapısının ağaç konstrüksiyonu, merdivenleri ve bilhassa direklerin tırabzan ve tavanlara bağlantış tekniğini açıklayan resimler mevcuttur. Ufak parçaların birleştirilmesiyle oluşturulan ve henüz tam olarak tamamlanamayan bu kap, dam yapısı hakkında maalesef pek fazla bilgi vermemektedir.

Boğazköy'de bulunmuş olan bir kabartmalı vazo parçasındaki tasvir küçük tapınak, tapmak veya bu türde bir yapıya ait olmalıdır²⁷. Yapının üst kısmı düz olarak betimlenmiştir.

Alışar'da bulunan kabartmalı vazo parçasında da kerpiç bina tasviri bulunmaktadır²⁸. Bu yapıdaki ayrıntılar daha detaylı işlenmiş olup ne yazık ki üst kısmı elimize ulaşmamıştır.

²¹ H. G. Güterbock - T. Kendall, "A Hittite Silver Vessel in the Form a Fist", J. B. Carter – S. P. Morris (eds.), *The Ages of Homer. A Tribute to Emily Townsend Vermeule*, Austin 1995, 45-60; S. Alp, *Hititlerde Şarkı Müzik ve Dans*, 1999, 29 vd.; S. Ö. Savaş, *StBoT* 45, 2001, 610 vd.

²² T. Özgüç, *Inandiktepe*, 1988, 38.

²³ S. Alp, a.g.e., 29 : Fırtına Tanrısı.

²⁴ H. G. Güterbock - T. Kendall, a.g.e., 53'de dağ tanrılarının etek kısımlarını anımsatan bu şekli bitki tanrısı ya da bir ağaç tanrısı olarak düşünmektedir. S. Alp, a.g.e., 29'da Fırtına Tanrısının karşısında tasvir edilen kült sahnesinde insan figürlerinin arkasında bir tanrı aramanın doğru olmayabileceğini söylemektedir.

²⁵ S. Alp, a.g.e., 29-30'da yapı üzerinde bir tarafta sanki iki el ya da ayağa kalkmış durumda, ortada yuvarlak bir nesne (insan başı?) ve sağında sanki bir kol ya da kumaşın aşağı sarktığını belki de burada Hitit tapınağının avlusunda revaklı holün önünde bulunan "temizlenme evi" ya da "altar kulesi" (^É*arkiu-*) söz konusu olabileceğini öne sürmektedir.

²⁶ N. Özgüç, *Belleleten* 170, 1979, 283 vd., Res. 7 – Fig. 7, Res. 8 – Fig. 8.

²⁷ R. M. Boehmer, *Die Reliefkeramik*, 1983, 32, Lev. XII Nr. 34.

²⁸ OIP 29, 1937, 114, Fig.155d 2997b.

Ayrıca, Boğazköy’de bir küpün ağız kenarına ait mazgal dişli duvar biçiminde olan ve yanında bir kule yükselen hisar yapısını gösteren bir parça bulunmuştur²⁹. Kule duvarın önüne çıkmakta olup, buradan daha yüksektir. Katları birbirinden ayıran tavanın ahşap kirişleri kabarik olarak belirtilmiş ve kule düz seti üzerine yuvarlatılmış mazgal dişleri yapılmıştır.

Yine yüksek boyunlu ikinci bir vazoda da böyle bir diş sırası, bunun üstünde yükselen ve dışa taşkın kenarları yine mazgal dişli ile bitirilmiş kule görülmektedir³⁰.

Büyükkale’de bulunan, dört köşeli sıvı adak kaplarından birisinde de uçları yuvarlatılmış mazgal dişleri bulunmaktadır³¹. P. Neve, bunları Hitit tapınaklarının avlularına koyulmuş, altar/sunak görevindeki kulelerin modelleri olarak yorumlamaktadır. S. Alp, bu yapıların, çivi yazılı metinlerde geçen *arkiu*- evi için tek aday olabileceğini bildirmektedir³².

Ḫattuša yukarı şehirde kule biçimli kap (vazo) olarak adlandırılan üst kısmı mazgal dişli biçiminde yapılmış parçalar bulunmuştur³³.

Söz konusu edilen yukarıdaki eserlere göre, Hitit anıtsal yapılarında bu tür dam kenarlarının kullanılıp kullanılmadığı sorusu akla gelmektedir. K. Krause, bu konuda, damdan kolayca düşülebileceği için, damlar, yüksek bir korkuluk ve muhtemelen de mazgal dişli sırasına sahip olmuş olamazdı şeklinde düşüncesini ifade etmektedir³⁴.

²⁹ E. Akurgal - M. Hirmer, Die Kunst der Hethiter, 1961, Res. 46; K. Bittel, Les Hittites, 1976, 111, Res. 102.

³⁰ K. Bittel, MDOG 91, 1958, 32 vd. Res. 36 - 37.

³¹ P. Neve, IM 17, 1967, 89 vd. Lev. 3 Gefäß I, 2, 3.

³² S. Alp, Beiträge, 1983, 334. Ayrıca bkz. d.n. 125.

³³ Bkz. H. Parzinger - R. Sanz, Die Oberstadt von Ḫattuša: hethitische Keramik aus dem zentralen Tempelviertel, Boğazköy-Ḫattuša: Ergebnisse der Ausgrabungen XV, Berlin, 1992, Lev. 60, Lev. 61 5.6, Lev. 62.17 vs.; Ayrıca bkz. P. Neve, Ḫattuša, Stadt der Götter und Tempel. Neue Ausgrabungen in der Hauptstadt der Hethiter. Antike Welt, 1992, 28 Res. 68: “Fragmente eines Altars in Turmform aus Tempel 26”. –Bu kapları kule biçimli altar/sunak olarak kabul etmektedir–

³⁴ K. Krause, Tempel V, 1940, 53 vd.

Hüseyindedede kazısında ortaya çıkarılıp, 2002 yılında restorasyonu tamamlanan ve Eski Hitit devrine tarihlenen kabartmalı vazö parçasında bir tapınak yapısı tasvir edilmektedir. Vazoda betimlenen bu yapı düz damlı olup, üst kenarında birtakım bezemeler bulunmaktadır³⁵. Diğer Eski Hitit devri kabartmalı ve resimli eserlerinden farklı olarak, dam kenarında görülen bu bezemeleri, fazla yüksek olmayan korkuluk³⁶, dam üzerine çıkarılan³⁷ altar/sunak vazifesi gören, taşınabilir masalar³⁸ ya da tezyin amacıyla kullanılmış mimari eleman³⁹ olarak yorumlamak mümkündür.

Gözlemlerimize göre, Orta Anadolu bölgesinde, düz toprak dam olarak inşa edilmiş yapılarda, korkuluğa ya da bu türde bir yapıya rastlamadık. Dam yapımı bahsinde değindiğimiz nedenlerle, Hititler devri Anadolu'sunda da halen günümüzde görülen dam yapım tarzının benimsenmiş olduğuna şüphemiz yoktur. Buna göre bu bezemeler korkuluk ya da bu türde bir yapı olmamalıdır.

Çivi yazılı metinlerde tanık olduğumuz, dam üzerine çıkarılan, hasırdan yapıldıkları için hafif olan taşınabilir masaların da tasvir edilmiş olması mümkündür. Hitit tasvir sanatında betimlenen bu tür malzemelerde, genellikle, örgü motifleri⁴⁰ ya da süslemeler belirtilmektedir. Bu yapıdaki söz konusu bezemelerde ise bu türde bir süsleme mevcut değildir. Bunun yanı sıra, tapınak yapısının görülen cephesinde, her sütun / dikme üzerinde bir bezeme olacak biçimde tasvir bulunmaktadır. Bu nedenle, bu bezemelerin daha ziyade, tezyin amacıyla kullanılmış mimari bir eleman olarak değerlendirilmesi akla yakın gelmektedir.

Hitit merkezlerinde gün ışığına çıkarılacak olan özellikle Hitit tasvir sanatı ile alakalı eserler ve çivi yazılı belgelerle, zamanın dam yapısı ve biçimi hakkındaki bilgilerimizin gelecekte daha da aydınlanacağını ümit ediyoruz.

³⁵ Bu bilgiyi kullanmamıza izin veren, Hüseyindedede kazısı hafiflerinden Doç. Dr. Tayfun Yıldırım'a teşekkür ederim.

³⁶ K. Krause, Tempel V, 1940, 54.

³⁷ Bkz. 32: KUB XXV 22 alt k. 4; bkz. 33: KUB VI 45 + I 4; bkz. 43: KBo XI 14 öy. I 3.

³⁸ Bu konuda bkz. A. Ünal, FsHrouda, 1994, 290 vd. ve d.n.54, 56: KUB LI 64 öy.? 2'; KUB XLII 94 öy. 17': VI ^{G1S}BANŞUR AD.KID TUR^[TM] "Altı küçük hasır örgüsü masa"; KUB XVII 28 II 51 ve KUB XLII 85 9': ^{G1S}BANŞUR TUR "küçük masa"; KUB X 88 öy. I 7'. 9' "onsekiz ve kırk üç masa".

³⁹ Doç. Dr. Tayfun Yıldırım'ın tarafımıza şifahi bildirdiğine göre.

⁴⁰ A. Ünal, a.g.e., 290 vd., Abb.II 1 - 6.

III) Dam Bakımı ve Korunması

Günümüz Anadolu'sunda olduğu gibi Hititler devrinde de dama zaman zaman bakım yapılması gerekmektedir. Bakım yapılmayan damlar çatlar ya da yağış sonrası su birikintileri oluşur. Bu sular da üstteki, bünyesinde kil bulunan tabakayı yumuşatır. Bunların sonucunda, yağmur suları damdan sızarak odalara damlar. Bu nedenle damların sızıntıya karşı korunması ve bununla bağlantılı olarak tapınakların temizliği önem taşımaktadır. Bu amaçla Lila bayramına ait KUB IX 15 numaralı metinde, kentin içinde Fırtına Tanrısının heykeli ya da Fırtına Tanrısının oğlunun tapınağı varsa önce rahipler ve tanrı anaları yıkandıktan sonra, çelenkleri başlarından alırlar ve başlarını beyaz bir baş bağı ile bağlayıp, beyaz elbiseler giyerler. Tapınağı süpürüp, yerleri silip, tapınağın içi ile dışına su serperler ve damları sızıntıya karşı korurlar. Yani damın toprağını sıkıştırırlar. Bu işlem de ancak düz dam üzerinde loğ / yuvak taşı yuvarlamakla mümkün olabilir. Bu olay metinde şöyle tasvir edilmektedir:

KUB IX 15 +⁴¹ (CTH 456)

öy.II 25' *nu-kán ma-a-an ŠÀ URU^{LIM} ALAM^{DU}*

26' *na-aš-ma É.DINGIR^{LIM} DUMU^{DU} e-eš-zi*

27' *nu-uš-ma-aš pí-ra-an pa-ra-a^{LÚ.MEŠ} SANGA*
^{MUNUS.MEŠ} AMA.DINGIR

ay.III 1 *ua-ar-pa-an-zi KI-LI-LU-ma-aš-ma-aš-kán*

2 SAG.DU-az ar-*ha da-an-zi nu-uš-ma-aš SAG.DU^{MEŠ}*

3 *IŠ-TU^{TUG} BAR.SI BABBAR an-da iš-hi-ia-an-zi*

4 *TUG^{HLA} BABBAR-ia-aš-ma-aš ua-aš-ši-ia-an-zi*

5 *nu-kán É.DINGIR^{LIM} pa-ra-a ša-an-*ha-an-zi**

6 *da-ga-an-zi-pu-uš ta-at-ta-ra-a-an-zi*

7 *nu É.DINGIR^{LIM} an-dur-za a-ra-aš-za hur-ni-ia-an-zi*

8 *šu-uh-*hu-uš za-ap-pi-ia-az pa-aš-ša-nu-ua-an-zi**

öy.II 25' Eğer kentin içinde Fırtına Tanrısının heykeli

26' ya da Fırtına Tanrısının oğlunun tapınağı varsa

27' önceden rahipler, tanrı anaları (rahibeler)

ay.III 1 yıkanılırlar. Çelenkleri

2 baş(lar)ından alırlar ve başlarını

3 beyaz baş bant(lar)ı ile bağlarlar

4 ve onlar beyaz elbiseler giyinirler.

5 Tapınağı süpürürler,

6 yerleri silerler

7 ve tapınağın içine ve dışına su serperler,

8 damları sızıntıya karşı korurlar.

⁴¹ Bkz. V. Souček, MIO 8, 1961, 375 vd. ; N. Boysan - Dietrich, THeth 12, 1987, 97 vd.; A. Ünal, Belleten 205, 1988, 1503 ve d.n.188.

“Gözetleme yeri komutanı” (*BĒL MADGALTI*)’lere yönelik bir kralî direktif metninde de düz toprak damın yapımı ve onun bakımı hakkında bilgi verilmektedir:

KUB XXXI 89⁴² (Dupl. KUB XXXI 86 II 17 vd.) (CTH 261)
öy.II 6’ ... *nam-ma-at iš-tal-ga-an e[-eš-du]*

7’ [(*na-aš-t*)]a *šu-uh-ḥa le-e ua-ar-ḥu-u-i*⁴³ *za-ap-pí-ia-*
[(*at-ta-ri*)]⁴⁴

öy.II 6’ ... Ayrıca o (çorak toprak ile) düzeltilmiş (sıkıştırılmış) o[lsun].

7’ Böylece çalı çırpı ile kaplı dam (su) sızdırmazın!

Aynı metin grubuna dahil KUB XIII 2’de ise akan damların onarılması konusunda “gözetleme yeri komutanı” (*BĒL MADGALTI*) ve şehir komiseri (^{LÜ}MAŠKIM.URU^{KI}) görevlendirilmektedir:

KUB XIII 2 +⁴⁵ (CTH 261)

öy.II 37 ... *ma-a-an É.DINGIR^{LIM}-ia ku-it-ki*

38 *za-ap-pí-ia-at-ta na-at a-ú-ri-ia-aš EN-aš*

^{LÜ}MAŠKIM.URU^{KI}-*ia*

39 *EGIR-pa SIG₅-aḥ-ḥa-an-du ...*

öy.II 37 ... ve eğer herhangi bir tapınak

38 (damı) su sızdırırsa onu gözetleme yeri komutanı ve şehir komiseri

39 tekrar iyileştirsinler (onartsınlar). ...

Pimpira metni olarak adlandırılan eski Hititçe bir metinde damın su sızdırmaması kaydı bulunmaktadır:

KBo III 23⁴⁶ (CTH 24)

öy.10 ^{LÜ}MEŠ^{ES}ZABAR.DAB *an-da-an i-it na-at-kán ša-an-ḥa[-an]*

11 *e-eš-du nu le-e za-ap-pí-ia-at-ta ...*

öy.10 Şaraphaneyeye⁴⁷ git! O süpürülmüş

11 olsun ve (dam su) sızdırmazın! ...

⁴² Bkz. E. von Schuler, HDA, 1957, 43.

⁴³ KUB XXXI 86 II 17’ [*š(u-uh-ḥa)*] 18’ [(*ua-ar-h*)]*u-i. šuhḥa uarḥui* için bibliyografya ile birlikte bkz. E. von Schuler, a.g.e., 54; J. Puhvel, HED 1984, 451; N. Boysan - Dietrich, THeth 12, 1987, 93 vd.

⁴⁴ KUB XXXI 86 II 18’ *za-ap-pí-ia-at-ta-ri le-e*.

⁴⁵ Trans. ve terc. için bkz. E. von Schuler, a.g.e., 46; C. Karasu, 1996 yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları, Ankara 1997, 178.

⁴⁶ Trans. ve terc. için bkz. E. Neu, StBoT 5, 1968, 205.

⁴⁷ Kelime kelime: Bronz çanak tutan adamın evi.

Tanrı Telipinu’ya ait bayram ritüelinin beşinci gününde, prens, *Kaşha* kentinin dört rahibi, *Ammama* kadını ve *Hanhana* kentinin beyi, tapınağın kapısına gümüş kaplı kazma ve kürekle toprak dökmekte ve onu tapınağın damına dokuz kez götürmekte, böylece damı toprak ile örtmektedirler. Söz konusu bayramın sonbaharda kutlandığı bilinmektedir⁴⁸. Orta Anadolu’da sonbaharla birlikte yağmurlar da başlar. Bir anlamda bu ritüelde sembolik de olsa damın bakımı söz konusu edilmektedir. Metin şöyledir:

A KUB LIII 3 V 1-8⁴⁹ (CTH 638)

B KUB LIII 4 ay.25’ - 28’

C KUB LIII 6 (+) 917 / u + KUB LIII 7 III 1’-3’

ay.V 1 DUMU.LUGAL IV^{LU.MES} SANGA^{URU} *Ka-a-[(aš-ḥa)]*⁵⁰

2^{MUNUS} *Am-ma-ma*⁵¹ LU^{LU} *BE-EL* URU^{URU} *Ha-[(an-ḥa-na)]*

3^{TUG} *ši-ik-nu-uš-še-et*⁵² *a-aš-ki [(IŠ-TU^{GİS} MAR)]*

4^{GİS} AL KÜ.BABBAR GAR.RA *pu-u-ru-u[(t)]*

5 *iš-ḥu-iš<<-ḥu-iš>>-kán-zi [(na-aš-ša-an)]*

6 *I-NA É.DINGIR*^{LM} *šu-uh-ḥi š[(a-ra-a IX-ŠU’)]*⁵³

7 *pé-e-da-an-zi ŠA*^D *T[(e-li-pí-nu-aš)]*⁵⁴

8 *šu-uh-ḥa-an pu-u-ru-u[(d-da-an-zi)]*⁵⁵

ay.V 1 Prens, *Kaşha* kentinin dört rahibi

2 *Ammamma*⁵⁶ kadını (ve) *Hanhana* kentinin beyi

3 *šeknu*⁵⁷ giysi(ler)ine (tapınağın) kapısına / da

4 gümüşle kaplanmış kürek (ve) kazma ile (çorak) toprak

5 dökerler. Onu (toprağı)

6 tapınağın damına yukarıya dokuz kez

7 götürürler. Tanrı Telipinu’nun (tapınağının)

8 damını (çorak) toprakla örterler⁵⁸.

⁴⁸ V. Haas / L. Jakob - Rost, AoF 11, 1984, 16.

⁴⁹ Bkz. V. Haas / L. Jakob - Rost, a.g.e., 56, 58 vd., 75, 78, 82; N. Boysan - Dietrich, THeth 12, 1987, 94 vd.; A. Ünal, Belleten 205, 1988, 1503 ve d.n.186; krş. H. Otten - C. Rüster, ZA 68, 1978, 275.

⁵⁰ B ay.IV 25’^{URU} *Ka-aš-ḥa*; C öy.III 15’’^{URU} *Ka-aš-ḥa* bkz. V. Haas / L. Jakob - Rost, a.g.e., 82.

⁵¹ B ay.IV 25’^{MUNUS} *Ma-am-ma*.

⁵² B ay.IV 26’^{TUG} *ši-ik-nu-iš-mi* bkz. H. G. Güterbock - H. A. Hoffner, CHD vol.P, fasc.3, 1997, 396a c2’; N. Boysan - Dietrich, a.g.e., 95, 96 d.n. 42; C öy.III 16’’ *ši-ik-nu-ši-it* bkz. V. Haas / L. Jakob - Rost, a.g.e., 82.

⁵³ B ay.IV 27’ *I-NA É.DINGIR*^{LM} *ša-ra-a IX-ŠU’*; C öy.III 19’’ UGU VII-ŠU bkz. V. Haas / L. Jakob - Rost, a.g.e., 82.

⁵⁴ B ay.IV 27’ *nu-uš*; C öy.III 20’’ *[(nu-uš)] Te-li-pí-nu-aš* bkz. V. Haas / L. Jakob - Rost, a.g.e., 82.

⁵⁵ B ay.IV 28’ *pu-ru-ud-da-an-zi*, B ay.IV 28’ paragraf çizgisi yok; C öy.III 21’’ *-[a-an-zi]* bkz. V. Haas / L. Jakob - Rost, a.g.e., 82.

⁵⁶ Bibliyografya ile birlikte bkz. F. Pecchioli Daddi, Mestieri, 1982, 383.

⁵⁷ ^(TUG) *šeknu*- ve eski Hititçede mülkiyet zamirlerinin kullanımı için bibliyografya ile birlikte bkz. J. J. S. Weitenberg, U- Stämme, 1984, 227 vd., N. Boysan - Dietrich, a.g.e., 96 d.n. 42.

⁵⁸ Krş. N. Boysan - Dietrich, a.g.e., 96; H. G. Güterbock - H. A. Hoffner, a.g.e., 396a.

Metnimizde söz konusu edilen *puruttai*-⁵⁹ denominal (isimden türemiş) bir fiildir. Bu fiil için çamur ile örtmek, sıvamak gibi anlamlar verilmektedir. Dam yapımı bahsinde açıklandığı üzere, dam “çamur ile örtülmemekte ya da sıvanmamakta”, yalnızca dam üzerine dökülen “çorak ya da geren toprağı” sıkıştırılmaktadır. Damın sıvanması ancak dam kenarlarından toprağın kaymaması veya damdan fazla suları atmaya yarayan çörten⁶⁰ ya da dam inşasından ayrı olarak duvarlar⁶¹ için söz konusu edilebilir. Bu ritüelde, damın sıvanması değil, bilakis damın üzerine dokuz kez taşman topraktan bahsedilmektedir. Bu nedenle *puruttai*- fiili için “(damı çorak) toprakla örtmek” anlamı daha uygun düşmektedir⁶².

purut- kelimesi için “kil, toprak, kerpiç, harç, kireç” vb. pek çok anlam verilmektedir⁶³.

Bahsi geçen metinde *purut*- önce gümüş kaplı kazma ve kürek ile tapınağın kapısında *šeknu*- giysisine yani kaba bir kumaşa dökülmektedir. Daha sonra tapınağın damına taşınmakta ve dam bu taşınan nesne ile örtülmektedir. Toprağın kaba bir kumaş ile taşınması mümkündür. Eğer burada, balçık ya da çamur haline getirilmiş yapı harcı söz konusu olsa idi, kaba bir kumaş veya bez ile bu harcın dama götürülmesi pek mümkün olmazdı⁶⁴. Bu durumda anılan metinde *purut*- kelimesinin “(çorak) toprak” manasında kullanılmış olması akla yatkın gelmektedir.

Damın korunması ile ilgili bir ritüel metni de KUB X 99'dur. Burada Güneş Tanrı(ça)sının tapınağının damına su borusu ya da çörten'in yerleştirilmesi esnasında belki sıkıştırmak amacıyla kille sıvanması anlatılmaktadır. Bu sayede yağmur sularının damdan aşağıya, uzağa, akıtılması sağlanarak hem damın hem de duvarın suyu emmesi engellenmektedir. Bu işlem metinde şöyle anlatılmaktadır:

⁵⁹ *puruttai*- fiili için bibliyografya ile birlikte bkz. Y. Arıkan, “*puruttai*- Fiili Üzerine”, bir Gs'de baskıda.

⁶⁰ KUB X 99 VI 7', 10', 12' metnin trans. ve terc. için bkz.23.

⁶¹ KUB XXXI 86 II 15 - 18 (Dupl. KUB XXXI 89 II 5 - 7) trans. ve terc. için bkz. H. G. Güterbock - H. A. Hoffner, CHD vol.P, fasc.3, 1997, 396b.; N. Boysan - Dietrich, THeth 12, 1987, 92.

⁶² Bkz. Y. Arıkan, a.g.e.

⁶³ Bibliyografya ile birlikte bkz. Y. Arıkan, a.g.e.

⁶⁴ Krş. N. Boysan - Dietrich, a.g.e., 96 d.n. 42; H. G. Güterbock - H. A. Hoffner, a.g.e., 396a.

KUB X 99⁶⁵ (CTH 669)

ay.VI 4 LUGAL-*uš-kán* I-NA É^DUTU *šuh-[ha]*⁶⁶

5 *ša-ra-a pa-iz-zi* UGULA^{LÚ.MEŠ} MUḪALDİM

6 A-NA II^{MUNUS.MEŠ} SANGA IM-*an ar-ḫa d[a-a-i]*

7 *na-an* EGIR^{GIŠ} SEN *ḫa-ne-eš-[-zi]*

8 EGIR-*an-da-ma-kán* UGULA^{LÚ.MEŠ} MUḪALDİM

9 A-NA III^{LÚ.MEŠ} SANGA IM-*an ar[-ḫa da-a-i]*

10 *na-an* EGIR^{GIŠ} SEN *ḫa-né-eš-[-zi]*

11 *na-aš-ta* UGULA^{LÚ.MEŠ} MUḪALDİM IM-*an* LUGAL-*i [ar-ḫa³]*

12 *da-a-i na-an* EGIR^{GIŠ} SEN *ḫa-ne[-eš-zi]*

13 LUGAL-*uš-ma ku-it* GAD *ḫar-zi*

14 *na-at-za* UGULA^{LÚ.MEŠ} MUḪALDİM [*da-a-i³*]

ay.VI 4 Kral, Güneş Tanrı(ça)sının tapınağının damına

5 çıkar. Aşçıların başı

6 iki rahibeden kili a[hr].

7 Onu (kili) yağmur oluşunun arkasına sıv[ar].

8 Sonra aşçıların başı

9 üç rahipten kili a[hr.]

10 Onu yağmur oluşunun arkasına sıv[ar].

11 Sonra aşçıların başı kili kraldan

12 alır ve onu yağmur oluşunun arkasına sıv[ar].

13 Kralın tuttuğu bezi

14 aşçıların başı kendisine [alır³].

Yağmur oluşunun arkası aşçıların başı tarafından sıvanmaktadır. Aşçıların başı, bu iş için gerekli olan kili, dam üzerinde buldukları anlaşılın önce iki rahibe, sonra üç rahip ve nihayet kraldan almaktadır. Bu işlem bittikten sonra kral Güneş Tanrı(ça)sının tapınağının damından inmekte ve izleyen paragrafta prens kili Tanrıça Mezulla'nın tapınağına götürmektedir:

⁶⁵ M. J. Ticchioni, SCO 27, 1977, 165 vd.; N. Boysan - Dietrich, THeth 12, 1987, 101 vd.

⁶⁶ M. J. Ticchioni, a.g.e., 165: *šuh-[hi]*.

ay.VI 15 LUGAL-*uš-kán IŠ-TU É^DUTU š[u-uh-ḫa-az]*

16 *kat-ta ú-iz-zi II DUMU^{MES} É.GAL*

17 LUGAL-*i pí-ra-an ḫu-u-ia-an-te-[eš]*

18 DUMU.LUGAL IM-*an I-NA É^DMe-ez-z[u-ul-la]*

19 *pē-e-da-a-[i]*

ay.VI 15 Kral Güneş Tanrı(ça)sının tapınağının d[amından]

16 iner. İki saray görevlisi

17 kralın önünde koşar vaziyettedirler.

18 Prens kili Tanrıça Mez[ulla]'nın tapınağına

19 götürü[r].

IV) Dam'ın Kullanım Amacı

Günümüz Anadolu mimari yapısında damlar, günlük yaşamda, oturma, uyuma, yıkanma alanı, birbirine birleşik yapılarda gidiş geliş yolu, depo ve çeşitli yiyecekleri kurutmak gibi değişik amaçlar için kullanılmakta⁶⁷, böylece günlük yaşamın büyük bir kesimi dam üstünde geçmektedir. Yapı tarzından ve çivi yazılı belgelerden edindiğimiz bilgilere göre, Hititler devri Anadolu'sunda da damlardan benzer amaçlar için yararlanıldığı anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra damlar, Hititler devrinde dini törenlerin gerçekleştirildiği "tapınma alanı" olarak da kullanılmaktaydı.

a) Dinsel hayatta anılan dam

Dam, dinsel hayatta, günümüzden farklı olarak, ancak oldukça çok sayıda belgelerde tanık olduğumuz Hititler devri Anadolu'sunda kullanım alanı bulmaktaydı. Dam üzerinde özellikle bayram törenleri icra edilmektedir.

KUB LV 39 numaralı metnin kolofonuna göre kral, ay bayramını kutlamak için dama çıkmaktadır:

⁶⁷ N. Boysan - Dietrich, Theth 12, 1987, 85 ve d.n. 3; V. Haas, GHR, 1994, 278; A. Ünal, *Ḫantitaššu*, 1996, 38.

KUB LV 39⁶⁸ (CTH 591)

ay.IV 27' DUB I^{KAM} *QA-TI ma-a-an* ^DXXX-*aš ti-ia-zi*

28' LUGAL-*uš GIM-an A-NA EZ*[EN₄].*JITU*^{KAM}

29' *š*u-*uh-ḫa pa-iz-z[i*] x x⁶⁹

ay.IV 27' Birinci tablet bitti. Ay doğunca;

28' kral ay bay[ram]ı için

29' dama çıka[rsa.] ...

Ay bayramına ait aynı metnin birinci sütununda, damda olduğu anlaşılan kral reverans yaptıktan sonra aşağı inmekte ve iç eve gitmektedir. Takibi paragrafta kral, iç evden çıkarak pek de uzak olmadığı anlaşılan *ḫalentuua-* yapısına geçmektedir. Daha önce dama çıkmış olan saray görevlileri üzerinde yedi ince bulgur⁷, kırma, *ippiia-* bitkisi ve kepçe⁷ bulunan bir tepsiyi ve bir ibrik şarabı damdan aşağı indirmekte ve tüm malzemeleri pencerenin önüne koymaktadırlar. Kral burada reverans yaptıktan sonra saray görevlileri bu malzemeleri tekrar dama götürmektedirler. Bunların arkasından kral dama çıkarak reverans yapmakta ve ayın için yerini almaktadır. Metinde bu sahneler şu şekilde tasvir edilmektedir⁷⁰:

öy.I 11' ... LUGAL-*uš UŠ-GI-EN na-aš-kán š*u-*uh-ḫa-az* GAM *ú-iz-zi*

12' *na-aš* ^E*du-un-na-ak-ki-iš-na pa-iz-zi*

13' LUGAL-*uš-kán É.ŠÀ-az ú-iz-zi ta-aš* ^E*ḫa-li-in-tu-u-i*

14' *ti-ia-zi* DUMU^{MES} *É.GAL-ma-kán š*u-*uh-ḫa-az kat-ta*
^{GIS}*ú-e-ra-an*

15' I^{DUG} *KU-KU-UB GEŠTIN-ia ú-da-an-zi* ^{GIS}*ú-e-ri-ma-*
aš-ša-an

16' *še-er* VII NĠG.ĀR.RA SIG *me-ma-al ip-pí-ia-an-za*
^{GIS}*te-pa-aš-ša*

17' [*k*]*i-it-ta-ri na-at* ^{GIS}AB-*ia-aš pí-ra-an da-a-i*

18' [LUGAL-*u*]*š UŠ-GI-EN DUMU.É.GAL-ma-at š*u-*uh-ḫa* [

19' [*pé-e-d*]*a(?)-i LUGAL-uš-ša EGIR-an-mi-it š*u-*uh-ḫa*
pa-iz-z[i

20' [*ta-aš U*]*Š-GI-EN ta-aš ti-ia-zi*

⁶⁸ E. Neu, StBoT 26, 1983, 365 vd.; J. D. Hawkins - Ph. Houwink ten Cate, Natural Phenomena. 1992, 94; J. Klinger, StBoT 37, 1996, 270.

⁶⁹ M. Popko, AoF 18, 1991, 244 : [*parkui*] *TUPPU* şeklinde tamamlamaktadır. Ayrıca bkz. C. Karasu, StBoT 45, 2001, 254 d.n. 21.

⁷⁰ Bkz. S. Alp, Beiträge, 1983, 87, 228 vd.

öy.I 11' ... kral reverans yapar ve damdan aşağı iner.

12' iç eve gider.

13' Kral iç evden gelir ve *halentuua*⁻⁷¹ yapısına

14' geçer. Saray görevlileri damdan aşağı bir tepsi(?)⁷²

15' ve bir ibrik şarap getirirler. Fakat tepsi(?) üzerinde

16' yedi ince bulgur⁷³, kırma, *ippiia*⁻⁷⁴ bitkisi ve kepeç⁷⁵

17' [d]urur. Onları pencerenin önüne koyar.

18' [Kra]l reverans yapar. Saray görevlisi onları dama [

19' [götür]ür. Kral onların arkasından dama çık[a]r.

20' [O, r]everans yapar ve (yerine) geçer.

Yukarıdaki metin ile Bo 3302 numaralı fragman içerik yönünden birbirinin benzeridir. Tepsi(?) söz konusu edildikten sonra, bir şey (muhtemelen tepsi) saray görevlisi tarafından damdan aşağı indirilmekte, *halentuua*- yapısına getirilmektedir. Sonra kral damdan aşağı inmekte, saray görevlisi ucu kıvrık asayı krala vermektedir. Kral da *halentuua*- yapısına giderek pencereye doğru reverans

⁷¹ *halentuua*- için bkz. J. Friedrich, 1952, 46 "Gebäude im Tempelbezirk?"; A. Goetze, Kleinasien², 1957, 166 "Ruhe-Haus"; H. Otten, HTR, 1958, 128 "Rasthaus"⁷³; L. Jakob - Rost, MIO 11, 1966, 204 vd. "Wohnpalast"; E. Laroche, RHA 28, 1970, 28 "un certain bâtiment du temple"; E. Neu, StBoT 12, 1970, 83 "Hauskomplex"; H. Otten, StBoT 13, 1971, 20, 54 "Hauskomplex"; A. Goetze, JCS 23, 1970-1971, 77 "rest house"; H. G. Güterbock, CRRAI XIX, 1974, 311 vd. "palace as a whole"; V. Haas - M. Wäfler, IM 23 / 24, 1973 - 1974, "Bemerkungen zu *halentu(wa)*-" 1-31; S. R. Bin-Nun, THeth 5, 1975, 199 d.n.168, 307 "rest-house?" (building, belonging to temple area for special use of royal pair); I. Singer, ZA 65, 1975, 84 "palace"; O.R. Gurney, HittRelig, 1977, 32 "probably to be understood as the palace"; J. Tischler, HEG Lfg.1, 1977, 128; M. Popko, Kultobjekte, 1978, 8 "wohl ein Palast"; S. Alp, Beiträge, 1983, 17, 35 "Hauptkultraum"(die "Cella"); J. Friedrich - A. Kammenhuber, HW², H Lfg.11, 1991, 20 vd. ; I. Singer, StBoT 27, 1983, 111 vd. "palace complex"; M. Darga, Hitit Mimarlığı, 1985, 62 "tapınaklarda aditon/cella'nın bulunduğu kanat; sarayda da varolan bir mekan"; H. G. Güterbock - van den Hout, The Hittite Instruction for the Royal Bodyguard, 1991, 59 vd. "palace (- complex); J. Puhvel, HED, vol.3, 1991, 15 vd. "palace (compound), (royal) residence"; J. Klinger, OLZ 88, 1993, 506 d.n. 5 "palace (-complex).

⁷² ^(GIS)*uera*-, ^(GIS)*ura*- için bkz. J. Friedrich, HW 3.Erg., 1966, 37; J. Tischler, HdW, 1982, 105.

⁷³ NIG.ÄR.RA için bkz. C.Rüster - E. Neu, HZL, 1989, 279, nr.369: "Feinmehl, Graupen" (= ince un, bulgur)⁷³.

⁷⁴ ^(GIS)*ippiia*- için bkz. J. Friedrich, HW Nachträge, 1952, 341 "eine Pflanze" (=bir bitki); H. Ertem, Flora, 1974, 129 vd.; bibliyografya ile birlikte bkz. J. Klinger, StBoT 37, 1996, 578 ve d.n. 2.

⁷⁵ ^(GIS)*tipa*- / ^(GIS)*tepa*- için bkz. J. Tischler, HEG Lfg.10, 1994, 375 vd.

KBo XI 32⁷⁷ (CTH 645)

öy. 16 EGIR-ŠŪ-kán^{GIS} ú-e-ra šu-uh-ha-za GAM pē-e-da-i

17 ŠÀ^{ti} ha-li-tu-aš-kán^{GIS} AB-i an-da ti-an-zi nu

DINGIR^{MEŠ} LÚ^{MEŠ} BAL-ti

18 LUGAL-uš EGIR-ŠŪ šu-uh-hu-hi ú-iz-zi^{GIS} ú-ra-a[n?]⁷⁸

ú?-e^h-zi EGIR^{GIS} ŠEN da-a-i⁷⁹

öy. 16 Arkasından tepsiyi(?) damdan aşağı götürür.

17 halentu^ua- yapısına pencerenin içine koyarlar. Erkek tanrılara libasyon yapar.

18 Kral arkasından dama gelir. Tepsiyi(?) çevirir(?) (ve onu) yağmur oluşunun arkasına koyar.

Metnin devamında muhtemelen dam üzerinde sağır adam ve saray görevlisi tarafından gerçekleştirilen ritüel işlemlerinin icrası devam etmektedir⁸⁰: “(19) Kral üç ocağa, erkek tanrılara, Tanrı *Maliia*’ya reverans yapar. (20) Sağır adam sepetten çam kozalağını alır. Yağmur oluşunun önünde onun içinde/e [...] (21) Saray görevlisi kepeç² ile *ippiia*- bitkisinin salkımını⁸¹ iyi yağın içine bandırır. (22) Çam kozalağını aşağıya dört kez vurur. (23) Keçi boynuzlarını yağ ile yağlarlar (24) ve onu erkek tanrılara, Tanrı *Maliia*’ya kurban eder. (25) Ocağı hazırlarlar. Arta kalmış cinsel organı ... (26) sağır adam dışarı getirir. Tuz (27) yığıntılarını buradan oraya üç kez bırakır. (28) Tahıl yığınının içine koyarlar. On iki adet *hazila*- ekmeğini parçalar. (29) Yağmur oluşunu buradan oraya yerleştirir.”

Metinde dikkati çeken bir konu da yağmur oluşunun ritüel işlemlerinin gerçekleştirilmesinden sonra yerleştirilmesidir.

⁷⁷ V. Haas - M. Wäfler, IM 23 / 24, 1973 - 1974, 13; S. Alp, Beiträge, 1983, 228 vd.

⁷⁸ Okunuş için bkz. J. Friedrich, HW 3.Erg., 1966, 37 “unsicher, ob auch^{GIS} ú-ra-x”.

⁷⁹ Okunuş teklifimiz için bkz. benzer metin KUB LVII 110 öy.II 11’ ... EGIR^{GIS} ŠEN da-a-i; metin benzerliği konusunda bkz. T. P. J. van den Hout, BiOr 47, 1990, 430; krş. S. Alp, a.g.e., 228: EGIR-ŠŪ? DING[IR?]^{L[M]} da?-a?-i.

⁸⁰ Metnin trans. için bkz. Y. Soysal, StBoT 45, Akten des IV. Internationalen Kongresses für Hethitologie Würzburg (4. - 8. Oktober 1999), 2001, 657.

⁸¹ *ēppiāš mūriš* için bkz. A. Archi, KUB LVII, 1987, Inhaltsübersicht IV: “eine Traube von der Weinrebe”; J. Klinger, StBoT 37, 1996, 578 ve d.n. 3; H. G. Güterbock - H. A. Hoffner, CHD vol.3, fasc.3, 1986, 333a; J. Friedrich - A. Kammenhuber, HW², E Lfg. 9-10, 1988, 89a.

Yukarıda söz konusu edilen KBo XI 32 numaralı metin ile KUB LVII 110 numaralı metinler birbirinin benzeridir. Tablette, ritüel malzemeleri, ^{GIŠ}*tēpa-* ve *eppiiaš muris*⁸² anıldıktan sonra damda bulunan tepsi(?) bir görevli – muhtemelen saray görevli(leri) – tarafından aşağı indirilmektedir:

KUB LVII 110 (CTH 645)

öy.II 8'] ^{GIŠ}*te-e-pí-ia-kán*⁸³ *e-ep-pí-ia-aš mu-ú-ri-iš*
 9' *ú^{??}-e^{??}]-ri-ia-an-za šu-uḫ-ḫa-za kat-ta ú-da-i LUGAL-*
uš EGIR-an i-ia-at-ta
 10' LUGAL-]uš *UŠ-KI-EN* ...

öy.II 8'] kepeye/de[?] *eppiia-* bitkisinin salkımı
 9' tep]siyi(?) damdan aşağı getirir. Kral arkasında yürür.
 10' Kra] reverans yapar. ...

Yine yeraltı tanrıları için yapılan bayram ritüelinde, sağır adamların şefi ve saray görevlilerinin başı birlikte görülmektedir. Pek iyi anlaşılmayan anlatıma göre, sağır adamların şefine ait *ḫuppi-la-?*'ya gıda maddeleri dökülmektedir. Daha sonra (gıda maddeleri?) damdan erkek tanrılara dökülmektedir:

KUB XLIII 30⁸⁴

ay.III 15' [ ] x *Ú GAL DUMU^{MES} É.GAL A-NA UGULA*
^{LÚ.MES}*Ú.ḪÚB ḫu-u[-up-pí-iš-ši]*
 16' [*šu-uḫ-ḫa-a*]n-zi me-ma-al *ša-me-ḫu-na-an*
^{UZU}*NÍG.GI[G]*
 17' [A-NA UGULA]^L*Ú.MES*Ú.ḪÚB ḫu-u-up-pí-iš-ši šu-uḫ-*
ḫa-an-z[i]
 18' [(-)]ta *šu-u-uḫ-za*⁸⁵ *a-ap-pa DINGIR.LÚ^{MES}-na-aš*
*šu-u[ḫ-ḫa-an-zi]**

⁸² Bkz. d.n. 81.

⁸³ Metinde ^D*te-e-pí-ia-kán* olarak görülmektedir. “^{GIŠ}” yerine, yanlışlıkla, “^D” yazılmıştır. Bu konuda bkz. J. Tischler, HEG, Lfg.10, 1994, 376.

⁸⁴ Trans. ve terc. için bkz. Y. Soysal, StBoT 45, 2001, 663; ayrıca bkz. F. Starke, StBot 23, 1977, 78; E. Neu, StBoT 25, 1980, 78.

⁸⁵ Dupl. Bo 3991 4' *šu-uḫ-ḫa-az*: Bkz. F. Starke, a.g.e., 78 d.n. 56.

ay.III 15' [... görevlisi] ve saray görevlilerinin başı sağır
 adamların şefinin *hu[ppi-la- 'sına]*⁸⁶
 16' [dökerl]er. Bulguru, *šamehuna*'yı⁸⁷, karaci[ğeri]
 17' sağır [ada]mların [şefinin] *huppi-la-*'sına dökerle[r].
 18' [ ] ... damdan tekrar erkek tanrılara dö[kerler].

Kral ve kraliçenin katıldığı AN.TAĤ.ŠUM bayram kutlamalarına ait metinde kutsal av torbası çeşitli kentler arasında dolaştırılmaktadır. Söz konusu edilen tablette av torbası *Tauiniia* kentinden gelmekte ve *Hiiašna* kentinde geceyi geçirmektedir. Bu esnada kral dama çıkmaktadır:

A KBo X 20 I⁸⁸ (CTH 604)

B KUB XXX 39 + KBo XXIII 80 + KBo XXIV 112

C KUB X 94

D 438 / s

öy.I 28 [(l)u-u[(k-kat)]-ti-(ma^{KUŠ}kur-ša-aš^{URU})]T(a-ú-i)]-ni-
ia-az ú-iz-z[i]

29 na-aš [^{URU}Hi-ia-aš-na še-eš-zi] LUGAL-u(š-ma šu-uḥ-
ha p)]a-iz-[zi]⁸⁹

öy.I 28 Ertesi sabah (kutsal) av torbası *Tauiniia* kentinden
 gelir.

29 *Hiiašna* kentinde geceler. [Kra]l(?) dama çıkar.

⁸⁶ *huppi-la-* için bkz. bibliyografya ile birlikte E. Neu, StBoT 26, 1983, 72 ve d.n. 298; ayrıca bkz. J. Tischler, HEG I, 1978, 294 vd.

⁸⁷ *šamehuna-* için bkz. bibliyografya ile birlikte E. Neu, a.g.e., 155 vd. ve d.n. 462.

⁸⁸ Bkz. S. Alp, Beiträge, 1983, 136 vd.

⁸⁹ H. G. Güterbock, JNES 19, 1960, 80, 81 ve d.n. 13, 85 ve d.n. 34'e göre, KUB XXV 27 numaralı metin, her ne kadar EZEN₄ SAG.ÜŞ "düzenli bayram"a ait olsa da, yukarıda anılan metinlerle kısmen paraleldir. Tabletin bu kısmı söz konusu metinde şöyle tasvir edilmektedir:

KUB XXV 27 (CTH 629)

öy.I 12 [lu-uk-k]at^{KUŠ}kur-ša-aš^{URU}Hi-ia-aš-na še-eš-zi

13 [na-aš-ká]n⁷ šu-uḥ-ḥa pa-iz-zi

öy.I 12 [Ertesi sa]bah av torbası *Hiiašna* kentinde geceler.

13 [O] dama çıkar.

Krş. N. Boysan - Dietrich, THeth 12, 1987, 86: "(Das Vlies) geht auf das Dach hinauf."

(*h*)*išua-* bayramına ait metnin on birinci tabletinde dam üstünde duran *purapši-* rahibi damdan aşağı doğru bir silah uzatmakta, aşağıda duranlar yağlı sığır etini? silaha bağlamaktadırlar. *purapši-* rahibi onu almaktadır:

KUB XXX 40⁹⁰ (CTH 628)

öy.I 20 *nu-uš-ša-an*^{LU} *pu-ra-ap-ši-iš ú-nu-ua-an-za šu-uh-ḫi*
 21 *ar-ta-ri nu*^{GIŠ} *TUKUL ku-in ḫar-zi*
 22 *na-an-kán pí-ra-an kat-ta tar-na-i*
 23 *nu-uš-ša-an*^{UZU} *kar-ši GU₄ pí-ra-an ḫa-ma-an-kán-zi*
 24 *na-an-ša-an šu-uh-ḫi ša-ra-a ḫu-it-ti-an-zi*
 25 *na-an-za-an a-pa-a-aš da-a-i*

öy.I 20 Süslenmiş *purapši-*⁹¹ rahibi damın üzerinde
 21 durur. O (elinde) tuttuğu silahı
 22 (yapının) önünden aşağıya bırakır.
 23 Yağlı sığır etini?⁹² (silahın) önüne bağlarlar.
 24 Onu dama yukarıya çekerler.
 25 Ve onu o alır.

Tanrıça Pirinkir için yapılan KBo XXXIV 172 numaralı bayram metninin ilk paragraf 4'. satırında *šu-uh-ḫi ša-ra-a pé-e-da-an[-zi* “yukarıya dama götürül[er]” ifadesinden sonra çeşitli tören malzemeleri sayılmaktadır. Devam eden paragrafta, dini tören esasında yular damdan aşağı indirilmektedir:

KBo XXXIV 172⁹³ (Par. VBoT 128 ay.V 4'-6' ve KBo VIII 54 6' - 7')

7' [(n)]*a-aš-ta šu-uh-ḫi še-er*^D *Pi-ri-in-kir* [(*ši-ip-pa-an-ti*)]
 8' *na-aš-ta*^{KUŠ} *KIR₄.TAB.ANŠE šu-uh-ḫa-az* [(*kat-ta ú-da-an-zi*)]

7' [S]onra damın üzerinde Tanrıça Pirinkir'e [libasyon yapar].
 8' Sonra yuları damdan [aşağıya getirirler].

⁹⁰ Trans. ve terc. için bkz. H. G. Güterbock - H. A. Hoffner, CHD vol.P, fasc.3, 1997, 383b; V. Haas, GHR, 1994, 868 vd.

⁹¹ ^{LU}*purapši-* için bkz. O. R. Gurney, HittRelig, 1977, 45; F. Pecchioli Daddi, Mestieri, 1982, 255 vd.; H. G. Güterbock - H. A. Hoffner, a.g.e., 383a vd.

⁹² ^{UZU}*karši-* için bkz. V. Haas, a.g.e., 869 “fettes Rindfleisch”; karş. I. Singer, StBoT 28, 1984, 146 “a sort of meat or fat”.

⁹³ Trans. ve terc. için bkz. H. G. Güterbock - H. A. Hoffner, CHD vol.P, fasc.1, 1994, 81b 5'.

İyi korunmamış KUB VII 40 metni, ^DLAMMA “Koruyucu Tanrı” için yapılmış bir bayram fragmanıdır. Metnin üçüncü satırında, muhtemelen Tanrıça İnara'nın ideografik yazımı ^DLAMMA-ri olarak geçmektedir. Devlet kültürüne ait bayram, kral ve kraliçenin iştirakleriyle icra edilmektedir. Önce ^DLAMMA için üç adet çeşidi bilinmeyen ekmek parçalanmakta ve daha sonra da iki kez libasyon yapılmaktadır. Metnin devamında kraliyet çifti tören sırasında bir yerden aşağı inmektedirler. Dama çıktıkları anlaşılan kraliyet çifti daha sonra damdan aşağıya inmektedirler. Bu esnada bir koç(?) da kesilmektedir. Bu olay metinde şöyle tasvir edilir:

KUB VII 40⁹⁴ (CTH 685)

5' LUGAL-uš MU]NUS?.LUGAL-aš-ša kat-ta pa-a-an-[zi
6']pé-e-da-an-zi ku-it-t[a
7' -ká]n?-zi na-at-kán šu-uḫ-ḫi [ša-ra-a pé-e-da-an-zi?
8' EGIR-an-da?-]ma-at-kán šu-uḫ-ḫa-az k[at-ta ú-ua-an-zi?⁹⁵
9' UDU.NÍTA?] ḫu-u-kán-zi nu-za a-d[a?-an-zi⁹⁶

5' kral] ve [k]raliçe aşağıya giderl[er.
6'] götürürler. ...[
7']... ve onu dama [yukarıya götürürler(?).
8' Fakat [sonradan] onlar damdan aşağı inerler.
9' koçu(?)] keserler⁹⁷ ve ...[

IV. Tutḫaliia devrine tarihlenen Nerik kentinde kutlanılan bir bayram törenini tasvir eden metinde *ambašši*- kurbanı yapılmakta, takip eden satırda bir koç yukarı sürülmektedir. Metnin kırık olması nedeniyle saptanamayan bir şahıs dam üzerinde bir masa kurmaktadır:

KUB XXV 22⁹⁸ (CTH 524)

Alt k. 4 [na-aš?] šu-uḫ-ḫi še-er^{G15} BANŠUR da-ni-nu-uz-zi “[ve o] dam üzerinde bir masa kurar.”

⁹⁴ Trans. ve terc. için bkz. G. McMahon, AS 25, 1991, 218.

⁹⁵ Tamamlama için bkz. G. McMahon, a.g.e., 218 d.n. 4.

⁹⁶ Tamamlama önerileri için bkz. G. McMahon, a.g.e., 218 d.n. 5: a-d[a-an-zi veya a-d[a-an-na ya da bir diğer tamamlama a-p]i-ja. Bize göre, eğer UDU.NÍTA? okunuşu isabetli ise a-d[a-an-na “ye[mek için” şeklindeki tamamlama metnin içeriğine daha uygun düşmektedir.

⁹⁷ Bkz. G. McMahon, a.g.e., 218 d.n. 6: veya “büyü yaparlar” demektir. Ancak biz burada metnin içeriği nedeniyle, bu tercüme için uygun bulmuyoruz.

⁹⁸ Bkz. V. Haas, KN 1970, 238 vd.

KBo XXXII 150 numaralı bayram fragmanının öy.I 22'. satırında [*nu-uš-š*]a-an *šu-uh-ḫi-pát*[ifadesi geçmekte, ay.(IV). sütununda ise tanrının aletleri damdan indirilmekte, muhtemelen bunlar tanrının huzuruna götürülmektedir:

ay.(IV) 14 [*n*]a-aš-ta *Ú-NU-TE*^{MEŠ} DINGIR^{LIM} x{
15 [*š*]u-uh-ḫa-az kat-ta *ú-da-a*[*n-zi*
16 [*P*]A-NI DINGIR^{LIM} *pé-e-dq-q*[*n-zi*

ay.(IV) 14 [S]onra tanrının (kült) aletlerini ...[
15 [d]amdan aşağı getirir[ler].
16 tanrının [h]uzuruna götürür[ler].

Hitit kralı II. Muwatalli'nin *piḫaššašši* Fırtına Tanrısına yaptığı bir dua metninde damın üstünde iki adet hasır örgüden masa kurulmaktadır:

KUB VI 45 + 1111 / z + KUB XXX 14 +⁹⁹ numarasız
fragman¹⁰⁰ (CTH 381)

öy.I 2 ... *ma-a-an* *ÚKU*-[*ši*]¹⁰¹
3 [*me*]-*mi-aš* *ku-iš-ki na-ak-ki-ḫa-aš-zi nu-za A-NA*
DINGIR^{MEŠ} *ar-ku-ua-ar*
4 [D]Ü-*zi šu-uh-ḫi-kán še-er*^{DUTU}-*i me-na-aḫ-ḫa-an-da* II
^{GIS}BANŠUR AD.KID
5 [*k*]a¹⁰²-*ri-ḫa-an-da da-a-i* ...

öy.I 2 ... eğer bir insana
3 herhangi bir mesele yük olursa (sıkıştırırsa), o, tanrılara
dua
4 [e]der (yakarır). Damın üstüne Güneş Tanrısının
karşısında iki adet örtülü ha[sır] masa
5 yerleştirir. ...

Dua metninin devamında, masalardan biri Arinna'nın Güneş Tanrıçası için, diğeri erkek tanrılar için yerleştirilmektedir. Masaların üzerine otuz beş adet (iyi kaliteli) undan yapılmış *tarna* ağırlığında kalın ekmek, kızılca buğday kırmacı, bal, iç(ler)inde iyi kaliteli yağ, yağlı ekmek ile dolu tencere, kızılca buğday kırmacı ile dolu kadeh, otuz ibrik şarap koyulmaktadır. Daha sonra metin şöyle devam eder:

⁹⁹ Bkz. H. Otten - C. Rüster. ZA 64, 1975, 242; R. Lebrun. Hymnes, 1980, 256 vd.; I. Singer, Muw.Pr., 1996, 7, 31; S. Ö. Savaş, ArAn 5, 2002, 134 vd.

¹⁰⁰ I. Singer, a.g.e., 7.

¹⁰¹ Dupl. KUB VI 46 I 2 *an-tu-uh-ši*.

¹⁰² Bkz. I. Singer, a.g.e., 7 ve d.n. 20.

I 8 ... nu GIM-an ki-i S[I x SÁ?-z]i
 9 nu-kán LUGAL-uš šu-uh-ḫi ša-ra-a pa-iz-zi na-aš A-NA ^DUTU
 [Š]A-ME-E¹⁰³ [UŠ-KI]-EN

---

10 nu ki-iš-ša-an me-ma-i ...

I 8 ... Bunlar h[azırlanınca]
 9 kral dama çıkar ve [gö]ğün Güneş Tanrısına [reverans ya]par.

---

10 ve şöyle söyler: ...

Burada söz konusu edilen damın tapınağa, saraya ya da herhangi bir yapıya ait olup olmadığı anlaşılamamaktadır¹⁰⁴.

Arinna'nın Güneş Tanrıçasına yakarış metninde, kralın hazır bulunduğu tören esnasında daha önce söylenen sözleri, Arinna'nın Güneş Tanrıçasının rahibi Güneş Tanrısının tapınağının üzerinde söylemektedir:

KUB LVII 63¹⁰⁵ (CTH 385)
 ay.III 20' LUGAL[-u]š ku-ua-p[í me-m]a-aḫ[-ḫ]i?
 21' ke-e-ma ud-d[a-]a-ar^{LU}SANGA
 22' ŠA ^DUTU ^U[^{RU}]A[-r]i-in-na
 23' šu-uh-ḫi-iš-ša-an še-er
 24' ŠA É ^DUTU ki-iš-š[a-a]n
 25' me-mi-iš-ki-iz-zi

---

ay.III 20' (Ben) kral, [söyl]eyince;
 21' bu (yukarıda zikredilen) sö[z]leri ise,
 22' Ar[i]nna'nın Güneş Tanrıçasının rahibi
 23'- 24' Güneş Tanrısının tapınağının damı üzerinde şö[yl]e
 25' söyler:

---

¹⁰³ Tamamlama için bkz. I. Singer, *Muw.Pr.*, 1996, 7 ve d.n. 24'den ayrıca bkz. Ph. H. J. Houwink ten Cate, "The Sun God of Heaven, the Assembly of Gods and the Hittite King", in D. van der Plas (ed.), *Effigies Dei; Essays on the History of Religions* (Leiden 1987), 20.

¹⁰⁴ V. Haas, *KN 1970*, 188: "auf das Dach eines Tempels"; Ph. H. J. Houwink ten Cate, "The Sun God of Heaven...", *Effigies Dei*, 1987, 20: "allows for the roof of the palace or a temple"; I. Singer, a.g.e., 49 "Whether it is the roof of a temple, a palace, or some other structure cannot be established, and perhaps the author left the location deliberately unspecified." şeklinde kabul etmektedirler.

¹⁰⁵ Metnin trans. ve terc. için bkz. A. Archi, *FsOtten*², 1988, 6, 24 vd.

Dam üzerinde icra edilen kült merasimleri esnasında çeşitli tören malzemeleri geceleyin dam üzerinde yıldızların altında bırakılmaktadır. Dam yüksekliği nedeniyle yıldızların kudretini üzerine çekebilmekte, majik anlamda da onların kudretini taşımaktadır. Böylece bu malzemelerin büyülenmiş, bu sayede her türlü kirlilikten arınmış oldukları dinsel bakımdan temizlendikleri düşünülmektedir. Nitekim bu amaç için, somun ekmeğe, üzerine koyulan malzemelerle birlikte gece yıldızların altında bırakılmaktadır:

KUB VII 1 II +¹⁰⁶ (Dupl. KBo XXII 145 öy.II 9' – 10') (CTH 390)
öy. II 17 ... [(na-a)]t-ša-an

18 A-NA NINDA.GUR₄.RA da-a-i na-at iṣ-pa-an-ta-az

19 ṣa-ra-a ṣu-uḫ-ḫa pē-e-da-i

20 na-at IṢ-TU NINDA.GUR₄.RA EGIR-an^{GIṢ} SEN MUL-
aṣ kat-ta-an da-a-i

21 nu ki-iṣ-ša-an te-ez-zi ṣe-e-er¹ kat-ta-at ne-pí-ša-za I
LI-IM MUL^{HLA}

22 ḫu-uk-ki-iṣ-kán-zi na-at^D XXX-aṣ ḫu-uk-ki-iṣ-ki-id-du

23 kat-te-ra-ma-at da-an-ku-ṽa-az ták-na-a-az ták-na-aṣ^D
UTU-uṣ

24 ḫu-uk-ki-iṣ-ki-id-du na-at MUL^{HLA}-aṣ kat-ta-an ṣe-eṣ-zi

öy.II 17 ... [ve on]u

18 bir somun ekmeğin üzerine koyar ve onu geceleyin

19 yukarıya dama götürür.

20 Onu (somun ekmeğin üzerine koyulanı) somun ekmeğe
ile beraber (damın üzerindeki) yağmur oluşunun
arkasına, yıldız(lar)ın altına koyar

21 ve şöyle söyler: “Yukarıdaki gökyüzünden aşağıya, bin
yıldız onu

22 büyüler (metin: büyülerler), Ay Tanrısı onu büyülesin,

23 aşağıda ise kara topraktan/yeryüzünden yerin Güneş
Tanrıçası

24 büyülesin!”. O (gece boyunca damda) yıldızların
altında kalır.

¹⁰⁶ H. Kronasser, Die Sprache VII, 1961, 149 vd.; H. Otten - C. Rüster, ZA 67, 1977, 57 vd.

Yıldızların altında, tüm gece boyunca damda kalan, somun ekmeğe üzerine koyulan malzemeler, ertesi sabah güneş doğunca, ritüel icracısı tarafından Güneş Tanrısı için parçalanmaktadır. Bu olay metinde şöyle tasvir edilmektedir:

- öy.II 25 *lu-uk-kat-ta-ma-kán* ^DUTU-uš *up-zi na-at ša-ra-a da-a-i*
 26 ^{NINDA} *har-ša-i-ma-at-ša-an ku-e-da-ni ki-it-ta na-an A-NA*
^DUTU
 27 *pár-ši-ia nu te-ez-zi iš-pa-an-ti-ua-ra-at I LI-IM*
 MUL ^{HIA}
 28 ^DXXX *aš-ša hu-uk-ki-iš-ki-ir ták-na-aš-ša-ua-ra-at*
 29 ^DUTU-uš *hu-uk-ki-iš-ki-it*

---

 30 *ki-nu-na-ua-ra-at zi-ik* ^DUTU-uš *hu-uk-ki-iš-ki na-at-kán*
 31 *šu-uh-ḥa<-az> kat-ta ú-da-i na-at-kán DUMU-li*¹⁰⁷
ku-ut-ta-ni-eš-ši na-a-i
 32 *nu te-ez-zi ...*

- öy.II 25 Ertesi sabah güneş doğ(unca), onu alır.
 26 Hangi somun ekmeğin üzerinde duruyorsa, onu Güneş Tanrısı için
 27 parçalar ve (şöyle) söyler: “geceleyin onu bin yıldız
 28 ve Ay Tanrısı büyülediler, yerin
 29 Güneş Tanrıçası da büyüledi.”

---

 30 Şimdi onu, sen Güneş Tanrısı büyüle!” Onu (ritüel icracısı)
 31 damdan aşağı getirir; bir çocuğun omzuna yöneltir
 32 ve (şöyle) söyler: ...

Hititler, çivi yazılı metinden de öğrendiğimize göre, tüm gece boyunca dam üzerinde kalan kült malzemelerinin, bin yıldız – metnimizde buna ilave olarak Ay Tanrısı, Yerin Güneş Tanrıçası ve Güneş Tanrısı– tarafından efsunlanmış, büyülenmiş ve kültüel bakımdan temizlenmiş ve majik bir kudreti olduğuna inanmaktadır.

Yine, kült malzemelerinin, gece damda kalarak yıldızların büyüsel gücüne eriştiği inancı ile alakalı bir metin de Siyah Tanrıçanın başka yere taşınması nedeniyle yapılan ritüelidir. Siyah Tanrıçanın eski tapınaktan yeni tapınağa taşınmasını tasvir eden ritüelde ikinci günün sabahı kült bakımından temiz¹⁰⁸ yani kutsal su, tapınağın damına çıkarılmakta ve yıldızların altında bırakılmaktadır:

¹⁰⁷ Krş. H. Kronasser, Die Sprache VII, 1961, 150'de TUR-li şeklinde okumaktadır.

¹⁰⁸ *šehelli-* ve *šehellišaš uatar* için bkz. J. Friedrich, HW, 1952, 189; J. Tischler, HdW, 1982, 73. Ayrıca bkz. H. Kronasser, Umsiedlung, 1963, 13, 17,19, 29, 45 “Entsühnung Wasser”.

KUB XXIX 4¹⁰⁹ (CTH 481)öy.I 58 ... *na-at še-he-el-li-aš*59 A.A^{H1.A}-*aš ḫa-nu-ma-an-zi pa-a-an-zi nu še-ḫi-il-li-ia-aš*
A.A^{H1.A}-*ar*60 *ḫa-ni-ia-an-zi na-at I-NA É.DINGIR^{LIM} GE₆ IŠ-TU*
É.DINGIR GE₆-*kán*61 *ku-e É.DINGIR^{LIM} GE₆ pa-ra-a ú-e-da-an na-at a-pé-e-*
*da-aš A-NA É.DINGIR GE₆*62 *pé-e-da-an-zi na-at-ša-an šu-uḫ-ḫi ti-an-zi na-at*
ŠA-PAL MUL^{H1.A}63 *še-eš-zi ...*

öy.I 58 - 59 ... Sonra (kapları) (onunla) doldurmak için kutsal sulara giderler ve kutsal suları

60 - 61 doldururlar. Ve bundan (kutsal sulardan) Siyah Tanrıça'nın (eski) tapınağına, Siyah Tanrıça'nın gelecek için inşa edilmiş olan tapınağından, Siyah Tanrıça için

62 götürürler ve onları damın üzerine yerleştirirler ve onlar yıldızların altında

63 kalır. ...

Üçüncü günün sabahı, kurban sahibi sabah erkenden tapınağa gelmekte ve bu sırada yıldızların altında bırakılan kutsal su, yıldızlar henüz gökyüzünde dururken damdan aşağı indirilmektedir. Bundan sonra kurban sahibi tanrının huzuruna gelerek tanrıya reverans yapmaktadır¹¹⁰:

öy.II 14 *I-NA UD III^{KAM}-ma ma-a-an lu-uk-kat-ta nu EN*SÍSKUR *ka-ru-ú-a-ri-ua-ar*15 *ḫu-u-da-ak I-NA É.DINGIR^{LIM} ú-iz-zi MUL^{H1.A} nu-u-a*
*a-ra-an-da*16 *na-aš-ta še-he-el-li-ia-aš A.A^{H1.A}-ar šu-uḫ-ḫa-az kat-ta*17 *ú-da-an-zi na-aš-ta EN SÍSKUR A-NA PA-NI*
DINGIR^{LIM} *an-da*18 *ú-iz-zi na-aš A-NA DINGIR^{LIM} UŠ-KI-EN ...*¹⁰⁹ H. Kronasser, Umsiedlung, 1963, 12 -13.¹¹⁰ H. Kronasser, a.g.e., 14 - 17.

- öy.II 14 Üçüncü gün sabah olduğunda kurban sahibi, sabah erkenden
 15 hemen tapınağa gelir. Yıldızlar hâlâ (gökyüzünde) duruyorlar.
 16 Sonra kutsal suları damdan aşağı
 17 getirirler. Sonra kurban sahibi tanrıların huzuruna
 18 gelir ve tanrıya reverans yapar. ...

Aynı gün, akşama doğru kutsal su eski tapınağa getirilerek dama yerleştirilmekte ve yıldızların altında bırakılmaktadır¹¹¹:

- öy.II 44 ... nu *še-ḥe-el-l[i-ia-a]š* A.A^{H1A}-ar
 45 *ka-ru-ú-i-li A-NA É.DINGIR^{LIM} pé-e-d[a-a]n-zi*
 46 *na-at-ša-an šu-uh-ḥi ti-an-zi na-at [ŠA]-PAL MUL^{H1A}*
 47 *še-eš-zi . ...*

- öy.II 44 ... ve kutsal suları
 45 eski tapınağa götür[ür]ler.
 46 Onları damın üzerine koyarlar ve onlar yıldızların [al]tında
 47 kalır. ...

Aynı gün Tanrıça Pirinkir ve *keldi-* kurbanı için gereken eşyalar, gereçler ve kurbanlar damın üzerine koyulmaktadır¹¹²:

- öy.II 55 *ki-i A-NA^D Pí-ri-in-kir ke-el-di-ia šu-uh-ḥi-iš-ša-an*
 56 *še-er da-an-zi ...*

- öy.II 55 Bunları Tanrıça Pirinkir ve *keldi-*¹¹³ kurbanı için damın
 56 üzerine koyarlar: ...

Dördüncü gün yıldızlar gidince (kelime kelime kaçınca, yani: sabah olunca), kurban sahibi tapınağa gelmekte ve Tanrıça Pirinkir'in arkasından yürümektedir. Bu sırada, Tanrıça Pirinkir'e *keldi-* kurbanı sunulmaktadır. Sunu işlemi bittikten sonra tanrı damdan aşağı indirilmektedir. Daha sonra, ona, aşağıda top şeklindeki ekmeğe ve meyveler sunulmakta ve tanrı tapınağa götürülmektedir¹¹⁴:

¹¹¹ H. Kronasser, Umsiedlung, 1963, 18 - 19.

¹¹² H. Kronasser, a.g.e., 18 - 19.

¹¹³ *keldi-* için bkz. E. Laroche, GLH, 1980, 141 vd. "santé".

¹¹⁴ H. Kronasser, a.g.e., 20 - 23.

ay.III 5 *na-aš-ta* DINGIR^{LAM} *šu-uh-ha-az kat-ta ú-da-an-zi*
 6 *nu-uš-ši* NINDA^A *pu-u-ur-pu-re-eš IN-BI^{HLA}-ia kat-ta-an*
 7 *iš-ḫu-u-ya-an-zi na-an-kán* É.DINGIR^{LIM} *an-da pé-e-*
da-an-zi

---

ay.III 5 Sonra, tanrıyı damdan aşağı getirirler.
 6 ve ona aşağıda top şeklindeki ekmekleri¹¹⁵ ve meyveleri
 7 dökerler ve onu tapınağın içine götürürler.

Eski tapmaktan? kutsal su alınmakta, gece, kutsal su beşinci ya da altıncı gün yeni tapınağın damına koyulmakta¹¹⁶ ve yine (gece boyunca) yıldızların altında bırakılmaktadır. O gün hiçbir şey yapılmamaktadır. Metinde bu olay şöyle tasvir edilmektedir¹¹⁷:

ay.IV 11 ... *nu še-he-el<<el>>-li-ia<-aš>* A.A^{HLA}-ar
 12 *I-NA* É.DINGIR^{LIM} GIBIL *pé-e-da-an-zi na-at-ša-an*
šu-uh-ḫi
 13 *tī-an-zi na-at ŠA-PAL MUL^{HLA} še-eš-zi*
 14 *nu a-pé-e-da-ni UD-ti Ū-UL ku-it-ki i-ia-an-zi*

---

ay.IV 11 ... ve kutsal suları
 12 yeni tapınağa götürürler. Onları damın üzerine
 13 koyarlar. Onlar yıldızların altında kalır.
 14 O gün hiçbir şey yapmazlar.

Bu *šara ḫuittiiauš*¹¹⁸ riti sembolik bir anlam taşımaktadır. Zengin kurbanların sunulması, bunların vasıtasıyla yeni tapınağa bolluk, bereket ve iyilik getirmesi amaçlanmakta, böylece tanrısal iyiliğin insanlara da yansıtacağı düşünülmektedir¹¹⁹.

Ammiḫatna ritüelinde de “dam”a çeşitli tören malzemeleri çıkarılmaktadır:

¹¹⁵ (NINDA) *purpura-* için bkz. J. Friedrich, HW, 1952, 173 vd.; H. Hoffner, AlHeth, 1974, 178 vd.; G. McMahon, AS 25, 1991, 257 vd.; H. G. Güterbock - H. A. Hoffner, CHD vol.P, fasc.3, 1997, 389 vd.

¹¹⁶ H. Kronasser, Umsiedlung, 1963, 37 Prg.28.

¹¹⁷ H. Kronasser, a.g.e., 28 - 29.

¹¹⁸ J. Friedrich, HW, 1952, 73 “emporziehen” = yukarıya çekmek.

¹¹⁹ H. Kronasser, a.g.e., 35 vd.; M. Darga, Hitit Mimarlığı, 1985, 127.

KBo V 2 (CTH 471)

öy.II 1 *na-at-ša-an šu-u-uh-ḫi ša-ra-a pé-e-da-a-i*
 2 *nu* II TA-PAL^{GIS} GA-AN-NU-UM AD.KID *da-a-i*
 3 *na-aš-ta* II DUG A *še-er* A-NA^{GIS} GA-AN-NU-UM
 AD.KID *da-a-i*

öy.II 1 Onları dama yukarıya götürür.
 2 İki çift hasır (kaplı) ayaklık koyar.
 3 Sonra iki adet su kabını hasır (kaplı) ayaklığın üzerine koyar.

Aynı ritüelin ikinci sütununda (kutsal?) su yıldızların altında geceyi geçirmektedir:

öy.II 28 *nu ú-i-da-a-ar A-NA ŠA-PAL MUL^{HLA} še-eš-zi*

öy.II 28 ve su yıldızların altında kalır.

Dördüncü sütunda ise *ḫuprušḫi-* kaplarının, *ḫilammar* yapısı var ise var ise *ḫilammar*'da, eğer, bu yapı yok ise dam üzerinde hazırlandığı bildirilmektedir:

KBo V 2 (Dupl. KUB XLV 12 ay.III 11' – 13')¹²⁰
 ay.IV 3 ^{DUG}*hu-u-up-r**u-uš-ḫi-e-eš ḫa-an-da-an-te-š*
 4 [*ma-a-an* (^E*ḫi-lam-mar e-eš*)]-zi *nu-uš-kán ḫi-lam-ni an-da*
 5 [(*i-e-zi*) *ma-a-an*] (^E*ḫi-lam-mar- ma* NU.GÁL *nu-uš-kán*
šu-uh-ḫi
 6 [(*še-er*) *i-e-zi*

ay.IV 3 *ḫupr*]u^{ḫi}-¹²¹ kapları düzenlenmiştir.
 4 [Eğer] *ḫilammar*¹²² yapısı varsa onları *ḫilammar*
 yapısında
 5 yapar; [eğer] *ḫilammar* yapısı yoksa onları dam
 6 üzerinde [yapar].

¹²⁰ Bkz. I. Singer, ZA 65, 1975, 89; J. Puhvel, HED vol.3, 1991, 308.

¹²¹ (^{DUG})*ḫuprušḫi-* için bkz. J. Friedrich, HW, 1952, 75 vd.; J. Tischler, HEG, Lfg. 2, 1978, 296 vd.; Y. Coşkun, Boğazköy metinlerinde Geçen Bazı Seçme Kap İsimleri, Ankara, 1979, 25 vd.; J. Puhvel, a.g.e., 394 vd.

¹²² (^E)*ḫilammar* için bkz. A. Goetze, AM, 1933, 204 vd. d.n.1; J. Friedrich, a.g.e., 69 "Torbau"; A. Goetze, Kleinasien², 1957, 166 "Torbau des Tempels"; bibliyografya ile birlikte bkz. I. Singer, a.g.e., 69-103; J. Tischler, a.g.e., 243 vd. "Torbau"; S. Alp, Beiträge, 1983, 325 vd. "Hofhalle, Pfeilerhalle, Vorhalle"; E. Neu, StBoT 26, 1983, 64 "Torbau,-haus"; I. Singer, StBoT 27, 1983, 115 ve d.n. 80 "gate-house"; J. Puhvel, a.g.e., 308 vd. "gate building, gatehouse, portal (leading to a courtyard)".

Metinden *ḫuprušḫi-* kaplarının, ritüel için düzenlenme; yani hazırlanma yerinin *ḫilammar* yapısı ya da dam olduğu anlaşılmaktadır.

Kral ve kraliçenin katıldığı bir bayram töreninde *arkiu-* yapısı, *šahtarili-* adamları ve *makziia-* yapısının damı söz konusu edilmektedir:

KBo XX 8¹²³ (CTH 631)

öy.⁷ 6' LUGAL-uš MUNUS.LUGAL-aš-ša ša-ra-a r[i-en-zi?

7' ar-ki-ú-ua-az^{LÜ.MEŠ} ša-aḫ-ta-r[i-le-eš

8' ma-a-ak-ki-iz-zi-ia-aš šu-uh-ḫi [(-)

9' ar-ki-i-ú-az pa-ú-ua-a-an-zi m[e-¹²⁴

öy.⁷ 6' Kral ve kraliçe ka[ıkarlar⁷

7' *arkiu-*¹²⁵ yapısından *šahtarili-*¹²⁶ adamları

8' *makziia-*¹²⁷ yapısının damına [

9' *arkiu-* yapısından gitmek için ...[

Yine bir bayram ritüelinde, *arkiu-* yapısı ve *makziia-* yapısının damından bahsedilmektedir. Metin şöyledir:

KBo XIII 227¹²⁸ (CTH 631)

öy.I 2 [a]r-ki-ú-az [...] 3 [ma-a]k-zi-aš š[u-uh-ḫi ...] 4 [k]e-e

^{LÜ.MEŠ}ALAM.ZU₉ ...]

¹²³ Trans. için bkz. E. Neu, StBoT 25, 1980, 69, Nr.26.

¹²⁴ Burası H. G. Güterbock - H. A. Hoffner, CHD vol.3, fasc.2, 1983, 123b'de m[e-mi-ia-an-zi? (s[öylerler]) şeklinde tamamlanmaktadır. Ancak H. Otten bu tamamlamayı şüpheli bulmaktadır; bu konuda bkz. H. Otten, ZA 81, 1991, 113; E. Neu, StBoT 25, 1980, 69 Nr.26'da ise *te ma-a[-* (Wohl zu einer Kasusform von *makkizzi(ia)-* (vgl. Z.8') zu ergänzen.) şeklinde tamamlanmaktadır.

¹²⁵ *arkiu(i)-* için bkz. J. Friedrich, HW Nachträge, 1952, 338 “Teil des Tempels?”; E. Laroche, RA 47, 1953, 40 “partie d'un temple(?)”; L. Jakob - Rost, MIO 11, 1966, 210 “Kapelle oder Gebetsnische”; H. Otten, IM 19/20, 1969/1970, 86 ve d.n. 3; H. G. Güterbock, XIX RAI, 1974, 312 ve d.n. 26 “canopy”; I. Singer, ZA 65, 1975, 86 d.n. 82 “entrance”; R. Lebrun, Hethitica 2, 1977, 14 “partie du temple”; J. Friedrich - A. Kammenhuber, HW² Lfg. 4, 1979, 307-309; S. Alp, Beiträge, 1983,10, 89, 333-348 “Altarhaus. (kultisches) Reinigungsgebäude”; I. Singer, StBoT 27, 1983, 106-111 “passageway”; J. Puhvel, HED 1-2, 1984, 148 “anteroom, foyer, vestibule”.

¹²⁶ ^{LÜ}*šahtarili-* için bkz. F. Pecchioli Daddi, Mestieri, 1982, 257.

¹²⁷ ^E*makzi(ya)-*, ^M*makkizzi(ya)-*, ^E*mazki(ya)-* için bkz. H. G. Güterbock - H. A. Hoffner, CHD vol.3, fasc.2, 1983, 123 vd.; E. Neu, StBoT 26, 1983, 114; I. Singer, StBoT 27, 1983, 114 ve d.n. 78; H. Otten, ZA 81, 1991, 112 vd.

¹²⁸ Bkz. H. G. Güterbock - H. A. Hoffner, a.g.e., 123b.

Muhtemelen, *makziia-* yapısının damına gitmek için *arkiu-* yapısına uğramak gerekiyordu.

34/u¹²⁹ numaralı bir bayram töreni metninde de *arkiu-* yapısı ve *makziia-* yapısının damı söz konusu edilmektedir:

sol sü. 4' [...] LUGAL-*uš* MUNUS.LUGAL-*aš-ša*
 5'   ]x *a-ku-an-zi*

6'   GIŠ] ^DINANNA.GAL SİR^{RU}
 7'   ]x-*aš ar-ki-ú-az*
 8'   -*i*]a-*aš ar-ki-ú-az*
 9'   -]zi-*aš*¹³⁰ *šu-uḫ-ḫa*

Bir arınma ritüelinde *ḫalentuua-* yapısının damı ya da “tanrının evi” yani tapınağın damı üzerinde oturularak gerçekleştirilen bir ayın söz konusu edilmektedir:

KUB XXX 34¹³¹ (CTH 401)
 ay.IV 2 *na-aš-za na-aš-šu* ^E*ḫa-li-in-du-ua-aš* *šu-uḫ-ḫi*
 3 *e-eš-ta-at na-aš-ma-az-za-an I-NA É.DINGIR* ^{MES} *šu-uḫ-ḫi*
 4 *e-eš-ta-at ...*

ay.IV 2 O, ya *ḫalentuua-* yapısının damına
 3 oturdu, ya da tanrılar evinde, damın üzerinde
 4 oturdu. ...

Daha sonra damda oturan kişinin söylediği majik sözler vasıtasıyla *ḫalentuua-* yapısı ve tanrıların evi kültsel bakımdan temizlenmekte, kötülüklerden arınmaktadır. Aynı zamanda bu metin yerinden, *ḫalentuua-* yapısının ve “tanrılar evi” yani tapınaktan ayrı bir yapı; tapınakların içinde olsa bile ayrı bir mekan olduğu anlaşılmaktadır¹³².

¹²⁹ H. Otten, ZA 81, 1991, 113.

¹³⁰ Burayı, H. Otten, a.g.e., 113'de, KBo XX 8 I 8' ve KBo XIII 227 I 3'e göre [... *ma-ak-]zi-aš* “*makziia-* yapısının damı” şeklinde tamamlamak istemektedir.

¹³¹ Bkz. E. Neu, StBoT 5, 1968, 29 ve d.n. 22; H. Otten, StBoT 13, 1971, 20; V. Haas - M. Wäfler, IM 23 / 24, 1973 - 1974, 5; S. Alp, Beiträge, 1983, 112 vd.; M. Darga, Hitit Mimarlığı, 1985, 128.

¹³² S. Alp, a.g.e., 102 ve d.n.132; M. Darga, a.g.e., 129.

Eski Hitit devrine ait Bo 3752 numaralı bir ritüel metninde, kırık içerik nedeniyle saptanamayan bir şahıs dama çıkmakta ve arınma töreni gerçekleştirilmektedir:

Bo 3752¹³³

öy².II 2' *ša-ra-a šu-uh-ḫa pa-iz-zi* [
 3' *ták-kán* I SILA₄.GE₆ *ši-pa-an-ti* [
 4' *ta-aš-kán* DUMU.É.GAL *ap-pí-i*[š-
 5' *an-da šu-un-nē-eš-ki-iz-zi* [
 6' *pár-ku-ua-aš ḫa-aš-ši-i*]

Ḫantitaššu ritüelinde de dam üzerinde bazı ritüel işlemleri gerçekleştirilmektedir:

KBo XI 14¹³⁴ (Dupl. KUB XLIII 57 I 2' vd.) (CTH 395)
 öy.I 3 [(*šu-uh-ḫi-ká*)]n^D UTU-i IGI-an-da^{GIŠ} BANŠUR-un da-a-i
 4 [nu]-uš-ša-an I NINDA.ÉRIN^{MES} da-a-i I-NA I NIN[DA.
 É]RIN^{MES} -ma-aš-ša-an *še-er* NUMUN^{II.A}
 5 *ḫu-u-ma-an šu-uh-ḫa-i*

öy.I 3 O (ritüel icracısı) damın üzerinde Güneş Tanrısının karşısına masayı yerleştirir.
 4 Onun üzerine bir asker ekmeği koyar. (Bu) asker ekmeğinin içine tüm tohumları
 5 serper.

Metnin üçüncü sütununda da damın üzerine taşınan bir kült objesinden ve tohumların damın üzerine dökülmesinden bahsedilmektedir¹³⁵:

ay.III 3 [ ] *nu-kán tar-nu-ua-ar*
 4 *šu-u[ḫ-ḫi ša-ra-a pé-ḫu-ta-an]-zi nu* NUMUN^{II.A}
š[u- u]ḫ-ḫi iš-ḫu-ua-an-zi

ay.III 3 [ ] *tarnuuar*'i¹³⁶
 4 da[ma yukarı götürür]er ve tohumları damda dökerler.

¹³³ Bkz. F. Starke, StBoT 23, 1977, 155; E. Neu, StBoT 25, 1980, 179, Nr.104; – , StBoT 26, 1983, 365 vd.

¹³⁴ Trans. ve terc. için bkz. A. Ünal, *Ḫantitaššu*, 1996, 17, 27.

¹³⁵ Trans. ve terc. için bkz. A. Ünal, a.g.e., 22, 29.

¹³⁶ *tarnuuar* için bkz. A. Ünal, a.g.e., 29 ve d.n.153, 65 vd.

KBo XIX 134 (CTH 470) numaralı ritüel fragmanında kimliği bilinmeyen bir şahıs muhtemelen dam üzerine bir sandalye koymakta ve onun üzerine oturmaktadır:

9']SISKUR *šu-uh-ḫi-iš-ša-an še-er*
 10' ^{GI}]ŠŪ.A *da-a-i na-aš-za e-ša-ri*
 9'] kurban/ı [...] damın üzerine
 10' s]andalye koyar ve oturur.

Bir ritüel metninde ritüel icracısı tarafından, damdan aşağı *ḫanešša-* kabı atılmakta ve parçalanmaktadır:

KBo X 45¹³⁷ (Dupl. KUB XLI 8 I 12 vd.) (CTH 446)
 öy.I 28 *na-aš-ta* ^{DUG}*ḫa-ni-eš-ša-an šu-uh-ḫa-az* GAM¹³⁸ *pé-eš-ši-ia-zi*¹³⁹
 29 *na-an ar-ḫa du-ua-ar-ni-iz-zi ...*
 öy.I 28 Sonra *ḫanešša-* kabını damdan aşağı atar
 29 ve onu tamamen kırar. ...

Yine bir ritüel fragmanında koyunlar, damdan aşağı atılmaktadır:

KBo XII 123 (CTH 470)
 7']x UDU^{H1A} *-ia šu-u-uh-ḫa-az pé-eš-ši-an-z[i]*
 7']... ve koyunları damdan atarla[r].

IBoT III 148 numaralı ritüel metninde bir yapının kapısı bir şahıs tarafından açılmakta sonra dama çıkan kişiler, kapıyı açan kişiyi yukarıya çekmektedirler. Bu olay metinde şöyle anlatılmaktadır:

IBoT III 148 (CTH 485)
 ay.III 13 *nu* ^{GIS}IG *ku-iš ḫa-aš-zi nu*¹⁴⁰ *šu-uh-ḫa pâr-ki-ia-an-zi*
 14 *na-an-kán ša-ra-a* SUD-an-zi ...
 ay.III 13 Kim kapıyı açarsa, onlar dama yukarı çıkarlar¹⁴¹,
 14 onu yukarıya çekerler.

¹³⁷ Trans. ve terc. için bkz. H. Otten, ZA 54, 1961, 118-119. İncelediğimiz metnin bu kısmının daha sağlam olması nedeniyle, H. Otten tarafından B olarak kabul edilen bu metnin trans. ve terc. veriyoruz. H. Otten'in çalışması A metnine göredir.

¹³⁸ KUB XLI 8 I 12 *kat-ta*.

¹³⁹ KUB XLI 8 I 12 *pé-eš-ši-ia-an-zi*.

¹⁴⁰ Okunuş için bkz. H. Otten, StBoT Beih.1, 1988, 46 d.n. 82a.

¹⁴¹ Tercüme için bkz. H. Otten, a.g.e., 46 d.n. 82a; H. G. Güterbock - H. A. Hoffner, CHD vol.P, fasc.2, 1995, 156b 2.a.; krş. H. Otten, HTR, 1958, 135; H. Kronasser, EHS, 1966, 495: "sie bringen hinauf" (aufs Dach), "sie heben (Statue) hoch"; N. Boysan - Dietrich, THeth 12, 1987, 118: "Öffnet einer die Tür, man erhöht (sie) aufs Dach und zieht sie hinauf".

KUB LI 64 numaralı ritüel fragmanında, önceden damda bulunduğu anlaşılan hasır örgüsü masa¹⁴², kimliği tespit edilemeyen bir kişi tarafından damdan aşağı taşınmaktadır:

KUB LI 64 (CTH 470)

öy.[?] 2' ^{GIŠ}BANŠUR] AD.KID *šu-uh-ḥa-az kat-ta ú-da-i...*

öy.[?] 2' Hasır örgüsü [masayı] damdan aşağı getirir.

KUB LX 121 numaralı kurban ritüelinde bir kurban malzemesi belki masa⁷⁷ dama taşınmakta, bir şahıs Ay Tanrısı için olasılıkla bir ekmeğe türü parçalamaktadır:

ay.21 [*]x-an šu-uh-ḥa ša-ra-a pé-e-da-a-i*
22 [*A-NA¹⁴³] DZUEN pâr-ši-ia ...*

ay.21 [*mas]ayı? dama yukarıya götürür.*
22 [*] Ay Tanrısına parçalar. ...*

KBo XX 82 (CTH 424) numaralı bir yakarış ritüelinin ay.III 7'. satırında *š]e-er pâr-ga-u-ua-aš šu-uh-ḥa-aš* “yüksek damın üzerinde” ifadesi bulunmaktadır. Damın yüksek yani ferah, açık ve havadar olmasına, hem günlük kullanım için hem de ritüel amaçlı olarak, önem verildiği anlaşılmaktadır.

Bir ritüel fragmanında dam üzerinde çadır kurulmaktadır:

KBo VIII 91 (CTH 500)

öy. 17' *na-aš-kán šu-uh-ḥi še-er* ^{GIŠ}ZA.LAM.GAR-aš *kat-ta-an*
*[tar-na-an-zi[?]]*¹⁴⁴

öy. 17' Damın üzerinde çadır [kurarlar].

Tanrıça Hepat'ın tahtına kurban için yapılan Hurri menşeli ritüelde, bir adet düz ekmeğe alınarak, üzerine bir adet kaburga, *aḥhurra-* ağacı, bir adet çam kozalağı⁷ ve bir adet sedir ağacı koyulmaktadır. Bir kadeh şarap da alınarak diğer AZU rahibine verilmektedir. AZU rahibi bunları damın üzerine yukarıya erkek tanrılara götürmekte ve libasyon yapmaktadır. Metin şöyledir:

¹⁴² Bu konuda bkz. A. Ünal, FšHrouda, 1994, 283 - 291, özellikle bkz. 291 d.n. 55.

¹⁴³ Tamamlama tarafımızdan öy.14'e göre yapılmıştır.

¹⁴⁴ Tamamlama için bkz. N. Boysan - Dietrich, THeth 12, 1987, 89 d.n.11. Ayrıca ZA.LAM.GAR *ija-*, *šai-lšišša-* ya da (*katta(n)*) *tarna-* için bkz. O. Carruba, StBoT 2, 1966, 11 vd.; H. M. Kümmel, StBoT 3, 1967, 74; M. Popko, RO 41, 1980, 102 vd.

KBo XXI 33 +¹⁴⁵ (CTH 701)

ay.IV 54 *nam-ma* I NINDA.SIG¹ *da-a-i še-e-ra-aš-ša-an* I
 UZU¹ TI¹ GIS¹ *aḥ-hur-ra* I *hu-u-ul-li-iš*
 55 I GIS¹ ERIN-*ia* *da-a-i* I DUG¹ GAL GEŠTIN-*ia* *da-a-i*
 56 *na-aš pa-ra-a da-me-da-ni A-NA* LU¹ AZU *pa-a-i na-aš-*
ta pa-ra-a
 57 *šu-uḥ-ḥi-iš-ša-an ša-ra-a* DINGIR.LU¹ MES¹ -*aš pé-e-da-i*
nu ši-pa-an-ti
 58 *na-aš-kán kat-ta ú-iz-zi nu-za-kán QA-TI-ŠU a-ar-ri*
 59 *na-aš-kán É.DINGIR* LIM¹ *an-da pa-iz-zi na-aš A-NA*
 DINGIR¹ LIM¹ *UŠ-GI-EN*
 60 *nu ke-e-el-ti ḥal-za-a-i...*

ay.IV 54 Ayrıca, o bir adet düz ekmeğ alır, üzerine bir adet kaburga, *aḥhurra-* ağacı, bir adet çam kozalağı?
 55 ve bir adet sedir ağacı koyar. Bir kadeh şarabı da alır
 56 ve diğer AZU rahibine verir. Sonra
 57 damın üzerine yukarıya erkek tanrılara götürür ve libasyon yapar.
 58 Sonra o aşağı iner ve ellerini yıkar.
 59 Tapınağa girer ve tanrıya reverans yapar
 60 ve sağlık?[?] (diye) bağırır. ...

Daha sonra kurbanın yanında duran AZU rahibi de Hurrice “*kelti uaššethuleš kelti ḥuithuleš*” diye bağırmakta ve şarap kadehi ile tanrının huzurunda bir kez libasyon yapmaktadır.

Yine aynı metin grubuna dahil, Tanrıça Hepat’ın tahtına kurban için yapılan Hurri menşeli ritüelde erkek tanrılar dama taşınmaktadır:

KUB XLV 5¹⁴⁶

öy.[?] II 3[?]

-a]n[?]-na zi-ḥ-n-q-i nu-uš [(x)]

4’ [*ḥa-an-te-ez-zi-ia* UD]-at [*ma-aḥ*]-*ḥa-an ša-r*[*a-a š*]u-*u-ḥ-ḥi pé-[e-da-aš]*

5’ [*ki-nu-un-na-aš-kán* DINGIR].LU¹ M¹ ES¹ -uš š]a-ra-a
QA-TAM-MA pé-e-da-i

öy.[?] II 3[?]

] ... bitirir. Ve onları

4’ [birinci gün]de [nas]ıl dama yukarıya gö[türdüyse]

5’ [şimdi o] erkek [tanrı]ları aynı şekilde yukarı götürür.

¹⁴⁵ M. Salvini - I. Wegner, ChS I / 2, 1986, Nr. 1, 68 - 69. Metin tanzimi M. Salvini - I. Wegner’e göre.

¹⁴⁶ M. Salvini - I. Wegner, a.g.e., Nr. 10, 104 - 105.

Bir Kizzuḫatna ritüelinde, muhtemelen tapınak damının üzerinde bulunan iki çocuktan bahsedilmektedir:

KBo XXXVIII 260 + KBo XXI 37¹⁴⁷ (CTH 479.2)

ay.[?] 10' *nu-uš-ša-an* II DUMU^{MES} -ŠU *ku-i-e-eš šu-uḫ-hi še-er ...*

b) İdari ve sosyal hayatta anılan dam

Çok sayıdaki dini içerikli metinlerin aksine yapı unsuru “dam”ın anıldığı diğer belgeler oldukça azdır, fakat bunlar içerik bakımından farklı ve çeşitli konuları işlemektedirler. Araştırmamızın konusunu teşkil eden “dam”ı içeren bu tür belgeleri tek bir konu altında bir araya getirmek mümkün olamayacağından, yukarıdaki gibi genel bir başlık altında toplamayı uygun bulduk. Bunlardan, burada anılması gereken idari konulu bir belgedir.

KBo V 11 numaralı yönerge metninde önce *halentuua-* yapısından bahsedilmektedir. Saray görevlisi adı geçen yapının damına çıkmakta, bu esnada onun önünde adı metnin kırık olması nedeniyle saptanamayan bir görevli bulunmaktadır. Bu yapının pencereleri ve merdiveni sağır adam tarafından kapatılmakta, saray görevlisi de sürgüyü itmektedir:

KBo V 11 +¹⁴⁸ (CTH 263)

ay.IV 13' [... -t]a DUMU.É.GAL *šu-uḫ-ḫa ša-ra-a pa-iz-zi*

pí-ra-an-ma-aš-ši

14' *hu-ia-an-za nu* ^{LU}Ú.ḪÚB ^{GIS}AB^{HI^A} *an-da iš-ta-a-pí*

nu DUMU[.É.GAL]

15' ^{GIS}*za-ak-ki-in* [p]é-eš-ši-ia-az-zi *na-aš-kán kat-ta ú-i[z-zi]*

16' *nu* ^{LU}Ú.ḪÚB [...] x ^{GIS}KUN₅ *an-da iš-ta-a-pí nu*

DUMU.É.[GAL]

17' ^{GIS}*za-ak-ki-in pé-eš-ši-ia-az-zi*

ay.IV 13' [...] ... saray görevlisi dama çıkar. Onun önünde [...
görevlisi]

14' koşar vaziyettedir. Sağır adam¹⁴⁹ pencereleri içerden
kapatır. Sar[ay görevlisi]

15' sürgüyü [i]ter. O aşağı ge[lir].

16' Sağır adam [...] ... merdiveni içerden kapatır ve saray
görev[lisi]

17' sürgüyü iter.

¹⁴⁷ Trans. için bkz. D. Groddek, AoF 26, 1999, 36 vd. Metin tanzimi D. Groddek'e
göredir.

¹⁴⁸ Metnin trans. ve terc. için bkz. Y. Soysal, StBoT 45, 2001, 665.

¹⁴⁹ ^{LU}Ú.ḪÚB için bibliyografya ile birlikte bkz. Y. Soysal, a.g.e., 652-669.

(h)işuu-a- bayramına ait onuncu tablette, damda durmakta olan *purapši-* rahibi tarafından, Hitit kralına askeri seferlerinde destek ve cesaret vermek amaçlanmıştır. Ayın, din ve politikanın birbirine kaynaştığı bu metnin başlangıcında, [da]m üzerinde büyük kapının karşısında (ve) tanrının huzurunda üç (veya altı?)¹⁵⁰ adet BALAG.DI çalgıcısı savaşıyormuş gibi yere eğilmekte ve Fırtına Tanrısı ile¹⁵¹ savaş gösterisi yapmaktadırlar. BALAG.DI çalgıcıları “savaşın cesaret verici” şarkılarını söylemekte bu esnada da BALAG.DI ve *galgalturi-*enstrümanlarını çalmaktadırlar. Diğer paragrafın başlangıcında, bir BALAG.DI çalgıcısı “tanrının kapısında” durmakta ve borazan çalmaktadır. Sonra metin şöyle devam eder:

KBo XV 52 + KUB XXXIV 116¹⁵² (Dupl. KBo XX 60 V² 1' vd.)
(CTH 628)

ay.V 11' I^{LU} *pu-ra-ap-ši-iš-ma-kán ku-iš šu-uh-ḫi še-er*
12' *ar-ta-ri nu LUGAL-i m[e]-na-aḫ-ḫa-an-da*
13' *ku-ua-ra-ia-ul-la ki-iš-ša-an me-mi-iš-ki-iz-zi*
14' LUGAL-uš-ua le-e na-aḫ-ti^D İŞKUR-ua LÚ^{MEŠ} LÚ^{LU} KÚR
15' KUR.KUR^{MEŠ} LÚ^{LU} KÚR tu-ug-pát A-NA LUGAL
ŠA-PAL GİR^{MEŠ}
16' *zi-ik-ki-iz-zi nu-ua-ru¹-uš¹⁵⁴ ar-ḫa dan-na-ru-uš*
17' ^{DUG} ÚTUL^{H^{1A}} *ma-aḫ-ḫa-an du-ua-ar-ni-iš-ki-ši¹⁵⁵*

ay.V 11' Yukarıda damın üzerinde
12' durmakta olan bir *purapši-*¹⁵⁶ rahibi kralın karşısında
13' cesaret verici (sözleri)¹⁵⁷ şöyle söyler:
14' “Ey kral, korkma! Fırtına Tanrısı (senin)
düşmanları(nı) (ve)
15' düşman ülkelerini sen kralın ayaklarının altına
16' koyacak ve sen onları boş
17' çanaklar gibi kıracaksın”.

¹⁵⁰ Bkz. H. G. Güterbock - H. A. Hoffner, CHD vol.3, fasc.3, 1986, 280a.

¹⁵¹ Krş. E. Neu, StBoT 5, 1968, 204, 205 d.n.14.

¹⁵² Bkz. H. G. Güterbock - H. A. Hoffner, CHD vol.P, fasc.3, 1997, 383b.

¹⁵³ Dupl. KBo XX 60 ay.V² 5' KUR.KUR^{H^{1A}}.

¹⁵⁴ Dupl. KBo XX 60 ay.V² 6' nu-ua-ra-aš.

¹⁵⁵ Dupl. KBo XX 60 ay.V² 7' du-ua-ar-ni-eš-ki-ši.

¹⁵⁶ LÚ *purapši-* için bkz. d.n. 91.

¹⁵⁷ Bkz. V. Haas, GHR, 1994, 868 “ermutigende (Worte); *kuuarajalla* için ayrıca bkz. J. Friedrich, HW, 1952, 331; J. Tischler, HEG Lfg.4, 1983, 686 “furchtsam”; A. Ünal, Hititler - Etiler ve Anadolu Uygurlukları, Etkibank İletişim Sanatları, 1999, 203b “zafer müjdesi (?)”.

Sembolik olarak yapılan eylemlerle veya söylenen büyüselle sözlerle, gerçek olaylar ile kötülük yapan varlıklar arasında ilişki kuran analogi büyülerinde dam şu şekilde anılmaktadır:

A KUB VII 41¹⁵⁸ (CTH 446)

B KBo X 45 I 25 vd.

C KUB XLI 8 I 7 vd.

- öy.I 28 *-l*¹⁵⁹ EGIR-*an*^{DUG} *ḫa-ni-iš-ša-an*¹⁶⁰
 GE[(ŠTIN *la-a-ḫu-u-ua-an-zi*)]¹⁶¹
 29 [*nu me-ma-i*¹⁶² *šu-uh-ḫa-z*]-*a-kán ma-aḫ-ḫa-an*¹⁶² *ua-a-tar*
kat-t[(*a a-ar-aš-zi*)]
 30 [*na-at nam-ma* EGIR-*pa*^{GISŠ}]*JEN-li Ú-UL pa-iz-zi k*[(*e-*
e-el-la)]
 31 [(*pár-na-aš ḫUL-lu*) *pa-ap-ra-ta*]*r NI-IŠ*¹⁶³ *DINGIR*^{LIM}
 [(*e-eš-ḫar*)]
 32¹⁶⁴[(*iš-ḫa-aḫ-r*)]*u ua-aš-t*[(*a-iš ḫur-ta*)]-*a-uš*¹⁶⁵ *kur-ku-ri-*
im-ma-aš
 33 [*pa-r*]-*a-a la-ḫu-u-ua-ru na-a*[(*t nam-m*)]*a* EGIR-*pa le-e*
 34 *ú-iz-zi*

öy.I 28 [Sonra yağmur oluşu]nun arkasına şarap ile dolu bir *ḫanešša-* kabını dökerler.

29 [O (şöyle) söyler:]“ [Dam]an su nasıl akarsa

30 [ve yine yağmur oluşundan [dönmezse] bu

31 evin kötü kirliliği, yemin(e hıyanet), kan (olayı) (yani: cinayet)

32 göz yaşları, günah, lanet (ve) ‘kesip ayırma’¹⁶⁶

33 dışarı dökülsün ve bir daha geri

34 gelmesin!”

¹⁵⁸ Trans. ve terc. için bkz. H. Otten, ZA 54. 1961, 118-119. Metin tanzimi H. Otten’a göre.

¹⁵⁹ B I 21 [*nu E*]GIR^{GISŠ}SEN^{DUG}*ḫ*[*a-*].

¹⁶⁰ C I 7 -5]*a-a-an*.

¹⁶¹ B I 21 -]*ḫu-ua-an-zi*.

¹⁶² C I 8 GIM-*an*.

¹⁶³ B I 24 *NI-EŠ*.

¹⁶⁴ Buradan itibaren B (I 25 vd.) başlıyor.

¹⁶⁵ C I 10 *ḫur-ta-iš*.

¹⁶⁶ *kurkurima-* için bkz. J. Friedrich, HW, 1952, 118; H. Otten, ZA 54, 1961, 142; J. V. K. Wilson, AS 16, 1965, 290; N. Oettinger, Stammbildung, 1979, 120; J. Tischler, HEG Lfg. 4, 1983, 652; H. G. Güterbock, FsOtten², 1988, 117 vd.

Aynı metnin IV. sütununda dam bu defa biraz daha farklı bir benzetme ile analogi büyüü dahilinde söz konusu edilmektedir¹⁶⁷.

- ay.IV 37 *ka-ri-iz-za-kán* GIM-an URU-az *še-e-ḥur* IM-an
 38 *a-ar-ri*¹⁶⁸ *šu-uḥ-ḥa-ma-kán*¹⁶⁹ A-az¹⁷⁰ *a-ar-ri*
 39 *na-at-kán* GAM^{GIŠ*} SEN-az¹⁷¹ *a-ar-zi*¹⁷² *ke-el-la* URU-
*aš pâr-na-aš*¹⁷³
 40 *ḤUL-lu-un* EME-an *ka-a-aš a-ni-ia-ua-ra-an-za*¹⁷⁴
 41 *QA-TAM-MA pâr-ku-nu-ud-du na-at-kán ka-ri-iz a-ru-ni*
*an-da pí-da-a-ú*¹⁷⁵

- ay.IV 37 Su baskını kentten nasıl idrarı ve çamuru
 38 temizlerse, su damı yıkar
 39 ve aşağıya yağmur olduğundan akarsa , aynı şekilde
 40 bu yakarış ritüeli⁷ bu kent (ve bu) ev (hakkındaki) kötü
 dili (dedikoduyu),
 41 temizlesin ve sel onları denize götürsün!

Ölü kültü törenlerinin de dam üzerinde icra edildiği anlaşılmaktadır. Dam üzerinde duran *patili*-rahibi aşağıya eve seslenmekte, ölüyü adı ile tekrar tekrar çağırılmaktadır. Metinde bu olay şöyle tasvir edilir:

- KUB XXX 28 +¹⁷⁶ (CTH 488)
 ay. 1 [*nam*]-*ma-kán*^{LU} *pa-a-ti<-li>-iš ku-iš šu-uḥ-ḥi še-er nu-kán*
É-ri kat-ta-a[n-da]
 2 *ḥal-za-a-i ak-kán-za ku-iš na-an-kán ŠUM-ŠU ḥal-zi-iš-*
ša-a-i ku-<ua>-p[í-ua-ra-aš]
 3 *pa-it na-aš-kán* DINGIR^{MES}-*aš ku-e-da-aš an-da nu a-pu-*
u-uš DINGIR^{MES} *kat-t[a-an ša-ra-a]*
 4 *me-mi-iš-kán-zi I-NA*^E *ši-na-ap-ši-ua-ra-aš pa-it a-pa-a-*
aš-ša-kán š[u-uḥ-ḥa-az]

¹⁶⁷ Trans. ve terc. için bkz. H. Otten, ZA 54, 1961, 138-139.

¹⁶⁸ C IV 36 *ar-ḥ*]a *a-ar<-ri>*.

¹⁶⁹ C IV 36 *šu-uḥ-ḥa-an-kán*.

¹⁷⁰ C IV 37 *ú-ē[-te-na-za]*a.

¹⁷¹ C IV 37^{GIŠ*} SEN-z[a].

¹⁷² C IV 37 *a-ar-aš-zi*.

¹⁷³ C IV 38 *pâr-na-an[-]*; A IV 6 *pa-ap-ra-t[ar]*.

¹⁷⁴ C IV 38 *a-pi-ra-an-za*. Bu kelime için bkz. H. Otten, a.g.e., 157.

¹⁷⁵ A IV 8, C IV 39 *pê-e-da-ú*.

¹⁷⁶ H. Otten, HTR, 1958, 96 vd.; M. Darga, Hitit Mimarlığı, 1985, 128.

5 *kat-ta-an-da ḫal-za-a-i ku-ua-pí-ua-ra-aš pa-it na-aš-kán*
 DINGIR^{MEŠ}-*aš ku-e-da-aš* [
 6 *nam-ma an-da nu kat-ta-an ša-ra-a a-pu-u-uš ta-ra-a[n-*
zi] a-pé-e-ia[-ua-ra-aš p]a-it

- ay. 1 Sonra dam üzerinde duran *patili*¹⁷⁷ rahibi, aşağıya eve
 2 seslenir. Ölmüş olanı adıyla tekrar tekrar çağırır: “O nereye
 3 gitti?” O’nun (ölünün) aralarında bulunduğu tanrılar
 aşağı[ıdan yukarıya]
 4 cevap verirler: “O *šınapši*¹⁷⁸ evine gitti”. O d[amdan]
 5 aşağıya seslenir: “O nereye gitti?” O’nun aralarında
 bulunduğu tanrılar [
 6 aşağıdan yukarıya şunları söyler[ler]: [“O] oraya [g]itti”.

Tanrılar sırayla kutlandıktan sonra metin şöyle devam eder:

- ay. 7 ... *kat-ta-an [ša-]ra-a*
 8 *me-mi-iš-kán-zi ka-a-ua-ra-aš pa-it na-aš-ma-ua-ra[-aš ...]*
x nu-kán šu-uh[-ha]-az
 9 *kat-ta-an-da VI-ŠU me-ma-i ša-ra-a-kán VI-ŠU me-m[a-i*

- ay. 7 ... aşağıdan [yu]karıya
 8 cevap verirler: “Buraya gitti veya o [...]... Dam[da]n
 9 aşağıya altı kez söyler, yukarıya altı kez söy[ler].

Ölü kültü ritüelinin icra edildiği söz konusu damın, ölen kişinin evinin damı mı ya da ölü kultüne ait anıtsal bir yapının damı mı olduğu tespit edilememektedir.

Kırık kontekli bir bayram metni fragmanında damda kafa yıkanmaktadır. Şimdiye kadar gün ışığına çıkarılmış Boğazköy belgelerinde halkın günlük yaşamından bahsedilmemektedir. Kıt da olsa çivi yazılı kaynaklarda karşılaşılan bu tasvirlerin günlük hayatın bir parçası olduğu kanısındayız. Bu nedenle anılan metin Hitit günlük hayatı ile ilgili bir belge olarak burada anılabilir:

¹⁷⁷ ^{LU} *patili*- için bibliyografya ile birlikte bkz. F. Pecchioli Daddi, Mestieri, 1982, 253 vd.; H. G. Güterbock - H. A. Hoffner, CHD vol.P, fasc.3, 1997, 245a. vd.

¹⁷⁸ ^(É) *šınapši*- için bkz. J. Friedrich, HW 1952, 193 “ein heiliger raum”; H. Otten, HTR. 1958, 97, 145, 149 “Zedern-Haus, Gebäude(teil)”; E. Laroche, GLH, 1980, 234: “batiment cultuel”.

KBo XI 34¹⁷⁹ (CTH 670)

öy.I 7 ^{URU}Ta-am-mi-el-ha-ma ^{LÜ}iš-pu-un-na-la[-aš]
8 pá-r-na pa-a-an-zi ta-az-kán SAG.DU^{ME}{^S(-)}
9 šu-uh-hi ya-ar-pa-an-zi ...

öy.I 7 Fakat *Tamelha*¹⁸⁰ kentinde *išpunnala*-¹⁸¹ adamının
8 evine giderler ve kafaları(nı)
9 damda yıkarlar. ...

Tamelha kentinde *išpunnala*- adamının evine gidilmekte ve kafalarını evin damında yıkamaktadırlar.

Yine Hitit günlük yaşamının bir parçası olarak kabul edebileceğimiz bir durum da bir enstrümanın herkesin rahatlıkla duyabilmesi amacıyla yüksek yerlerde çalınmasıdır. Herkesin rahatlıkla duyabilmesi için en uygun yerlerden biri de evlerin damıdır. Bu olay metinde şöyle tasvir edilmektedir:

KBo IV 11¹⁸² (CTH 772)

öy.I 25 EGIR-ŠÚ-ma ^{S1}ša-ui-it-ra šu-uh-hi pá-r-ri-ja-an-zi
26 nu kiš[-a]n ŠİR^{RU} mi-mi-ta-la

öy.I 25 Onun arkasından borazanları damda üflerler
26 ve şöyle şarkı söylerler: *mimitala*

Önceki paragraftan anlaşıldığına göre, *ašušatalla*-¹⁸³ adamları, damın üzerinde borazanları üfleyerek çalarlarken bir taraftan da Luvice *mimitala* şarkısını söylemektedirler.

Daha önce söz konusu ettiğimiz Tanrı Telipinu için kutlanan bayram ritüelinde *Kašha* kentinde kadınlar korusu damda durarak şarkı söylemektedir:

¹⁷⁹ Trans. ve terc. için bkz. F. Pecchioli Daddi, Mestieri, 1982, 237; N. Boysan - Dietrich, THeth 12, 1987, 87 vd.; ayrıca bkz. Del Monte - J. Tischler, RGTC 6, 1978, 392.

¹⁸⁰ *Tamelha* için bkz. Del Monte - J. Tischler, a.g.e., 392.

¹⁸¹ ^{LÜ}*išpunnala*- için bkz. F. Pecchioli Daddi, a.g.e., 237.

¹⁸² Trans. için bkz. F. Starke, StBoT 30, 1985, 340; ayrıca bkz. H. G. Güterbock - H. A. Hoffner, CHD vol.P, fasc.2, 1995, 133a 1c.

¹⁸³ ^{LÜ}*ašušatalla*- için bkz. F. Pecchioli Daddi, a.g.e., 220 vd.

A KUB LIII 3 V 9 – 10¹⁸⁴ (CTH 638)

B KUB LIII 4 ay.28⁵

C KUB LIII 6 (+) 917 / u + KUB LIII 7 III 1' -3'

ay.V 9 ^{MUNUS.MES}KI.SIKIL ^{URU}Ka-a-a[(š-ḫa¹⁸⁵ šu-uḫ-ḫi)]
10 a-ra-an-da nu lu-u[k-kat-ta-ma¹⁸⁶ ... S(İR^{RU})]

ay.V 9 Kašḫa'lı kızlar damda

10 dururlar ve e[rtesi sabah⁷ ... şa]rki söylerler.

Burada söz konusu edilen damın Tanrı Telipinu'nun tapınağının damı mı yoksa resmi bir yapının ya da bir evin damı mı olduğu konusunda herhangi bir bilgi yoktur.

Alaca Höyük ortostatları üzerinde tasvir edilen akrobatik sahnede bir yapının damına dayanmış olan merdivene tırmanan iki cambaz bulunmaktadır. Muhtemelen damda gerçekleştirilecek olan gösteri için merdivene bir kişi tırmanmaktadır¹⁸⁷. Her ne kadar bu sahne kült içerikli olsa da bunu günlük yaşamın bir parçası olarak kabul ederek burada anılmasında fayda görmekteyiz.

c) Çeşitli metinlerde anılan dam

Bir tablet kataloğunda, kral sefere çıktığında şarkıcı Arinna'nın Güneş Tanrıçasına damın üzerinde sözler söylemektedir:

KUB XXX 43¹⁸⁸ (CTH 276.2)

ay.III 11' [GIM-a]n[?] LUGAL-uš ku-ua-pí la-aḫ-ḫi

12' [pa-i]z-z[i[?] nu ke-e[?]] ud-da-a-ar ^{LU}NAR-aš

13' A-NA ^D[UTU] ^{URU}A-ri-in-na

14' šu-uḫ-ḫi [še-er m]e-mi-iš-ki-iz-zi

ay.III 11' Kral herhangi bir yere sefere

12' [gi]de[rs]e[?] [bu] sözleri şarkıcı

13' Arinna'nın [Güneş] Tanrıçasına

14' damın [üzerinde]söyler.

¹⁸⁴ V. Haas / L. Jakob - Rost, AoF 11, 1984, 56, 59, 75, 78.

¹⁸⁵ B ay.IV 28' ^{URU}Ka-aš-ha.

¹⁸⁶ H. Otten - C. Rüster, ZA 68, 1978, 275: 18' ... n[(u lu-k)at-ta.

¹⁸⁷ Bu konuda ayrıntılı açıklamalar için bkz. A. Ünal, AnSt 44, 1994, 207-218; -, 1992 yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları, 1993, 27 vd.; H. Baltacıoğlu, Olba I, 1998, 1-27.

¹⁸⁸ Bkz. N. Boysan - Dietrich, THeth 12, 1987, 86 vd.; H. G. Güterbock - H. A. Hoffner, CHD vol.3, fasc.1, 1980, 6a 2d; krş. E. Laroche, CTH 1971, 177 vd.

Yine bir tablet katalogunda, kartal doğal kehanet işareti olarak evin damına konmaktadır:

KBo X 6¹⁸⁹ (CTH 276.14)

öy.I 12 [I IM.GÍD.D]A⁷ ma-a-an-ša-an Á^{MUŠEN}-aš É^{MES}-na-aš
šu-uh-ḫi [e-ša-ri]

öy.I 12 [Bir uz]un[kil (tablet)][?]. Eğer kartal evlerin damına [konarsa].

KBo XXXI 30 numaralı metin bir tablet katalogu ya da raf kontrol kayıdır. Bunun daha önce anılan, II.Muḫatalli'nin *piḫaššašši* Fırtına Tanrısına yaptığı dua'ya (KUB VI 45 +) ait tablet katalogu olduğunu düşünmekteyiz:

KBo XXXI 30

öy.6' I ṬUP-PU INIM ^mNIR.GÁL LU[GAL.GAL

7' [ku-i]š-ki na-ak-ki-i[š

8' [ki-i(?) ar-ku-]ua-ar šu-uh-ḫi(-)x[

Ullikummi efsanesine ait mitolojik metinde Fırtına Tanrısı, Tanrı Tešup'un veziri Tašmišu, Tešup'un zevcesi Tanrıça Hepat ve onun hizmetçileri kulenin damında bulunmaktadırlar. Metin şöyledir:

KUB XXXIII 106 +¹⁹⁰ (CTH 345)

öy.II 7 ... nu ma-aḫ-ḫa-an ^DHé-pád-du-uš ^DTāš-mi-šu-un a-uš-ta
8 nu-kán ^DHé-pa-du-uš šu-uh-ḫa-az kat-ta ma-uš-šu-u-ua-
an-zi ua-aq-qa-re-eš [ma-]an

9 ti-ja-at ma-na-aš-kán šu-uh-ḫa-az kat-ta ma-uš-ta-at
na-an ^{MUNUS.MES}SUḪUR.LA₅

10 e-ep-pir na-an Ú-UL tar-ni-ir nu ma-aḫ-ḫa-an ^DTāš-mi-
šu-uš me-mi-an

11 me-mi-ja-u-ua-an-zi zi-in-ni-it na-aš-kán a-ú-ri-ja-za
kat-ta i-ja-an-ni-eš

¹⁸⁹ E. Laroche, CTH 1971, 184 vd.

¹⁹⁰ Trans. ve terc. için bkz. J. Friedrich, SV II, 1930, 171; K. Krause, Tempel V, 1940, 53; H. G. Güterbock, JCS VI, 1952, 20 vd.; H. G. Güterbock - H. A. Hoffner, CHD vol.3, fasc. 2, 1983, 213a; ayrıca terc. için bkz. H. G. Güterbock, Kumarbi Efsanesi, Türkçesi: S. Alp, Ankara 1945, 28; R. Naumann, Eski Anadolu Mimarlığı, 1998, 162 vd.; A. Ünal, Hititler - Etiler ve Anadolu Uygarlıkları, Etibank İletişim Sanatları, 1999, 284b vd.

- öy.II 7 ... Hepat, Tašmišu'yu görünce
 8 az kalsın damdan aşağı düşecekti¹⁹¹. [Eğ]er
 9 bir adım atsaydı damdan aşağı düşecekti. Onu hizmetçi
 kızlar
 10 yakaladılar ve onu bırakmadılar. Tašmišu sözü(nü)
 11 söylemeyi bitirince, kuleden aşağı indi.

Burada söz konusu edilen dam, kutsal bir mekana, belki de tapınak kulesine ait olmalıdır. Metne göre damların korkuluğunun çok yüksek olmadığı¹⁹² ya da korkuluksuz¹⁹³ olarak inşa edildikleri düşünülebilir. Hitit tasvir sanatında dam bölümünde değindiğimiz gibi, Hititler devrinde de damlar tıpkı bugün olduğu gibi korkuluksuz olarak inşa edilmiş olmalıydılar.

KBo XL 154 fragmanında ay.⁷ (IV) 16'] x na-at šu-uh-*hi* har-
 ua-*ši* pi-di da-a-i “]... onu damda gizli bir yere koyar” ifadesi bulunmaktadır.

“Dam” ile ilgili ancak kırık içerikli olmaları nedeniyle tam kullanılamayan pasajlar şunlardır:

(h)išuuua- bayramına ait iyi korunmamış fragmanlardan VBoT 116 17' 'de “[x-aš šu-uh-*h*[i...”, KBo XIII 189 6' 'da “[*hi*?-*i*a-an-zi šu-uh-*hi*(-)*x*[“ *h*ilannar yapısı ve *purapši*- rahibi ile birlikte söz konusu edilmektedir.

Güneş için yapılan KUB XXXI 147 numaralı ritüel fragmanının öy.II 13'. satırında]-a šu-uh-*ha* pé-e-da-i ... “dama götürür” ifadesi bulunmaktadır.

Yeraltı tanrıları için yapılmış bir bayram ritüelini içeren KBo XXVII 40 numaralı metnin öy.⁷ 13'. satırında [ ] x(-) x šu-uh-*ha* ša-
 ra-a pa-iz-zi[“[...] ... dama yukarı gider [” ifadesi bulunmaktadır.

Nerik kenti kültü ile ilgili metin, KUB XXV 21 ay.IV 3'. satırda “šu-uh-*hi*-kán še-er ...[” anılmaktadır.

¹⁹¹ *mauššuanzi yaqqareš* için bkz. J. Friedrich, SV II, 1930, 171; -, HW, 1952, 241; -, HE I, 1960, 140.

¹⁹² Bkz. K. Krause, Tempel V, 1940, 53 vd.

¹⁹³ Bkz. R. Naumann, Eski Anadolu Mimarlığı, 1988, 164; M. Darga, Hitit Mimarlığı, 1985, 125; N. Boysan - Dietrich, THeth 12, 1987, 85.

IBoT III 19 numaralı bayram fragmanının ay. 4'. satırında]x *šu-uh-ḥa pa-iz-zi* ifadesine göre kimliğini saptanamayan bir kişi dama çıkmaktadır.

KBo XXX 61 öy.² 8' *ša-ra-a šu-uh-ḥa* x[kraliçenin katılımıyla gerçekleştirilen ritüelde “yukarıya dama” ifadesi bulunmaktadır.

KBo VIII 54 bayram fragmanının 3'. satırında]x-*ša-an šu-uh-ḥi ša-ra-a[*” Tanrıça Pirinkir ile ilgili olarak anılmaktadır.

Kırık içerikli bir bayram ritüeli KBo XXXIX 90 ay.² IV 4' *šu-uh-ḥa[*, açşıkların başı ve pencere, ocak, kapı sürgüsü gibi yapının kutsal bölümleri ile birlikte anılmaktadır.

Koro halinde söylenen şarkıyı içeren KBo XXX 100 + KBo XXI 109 ay.IV 1'de] x-i-ma-aš-kán *šu-uh-ḥi ku-i[š a]r-ta* ifadesi bulunmaktadır. Muhtemelen koro başı, damda durarak, kendi kısmını terennüm etmektedir¹⁹⁴.

Mitolojik bir metin fragmanı olan KUB XXXIII 34 ay.² 6' 'da dam,]EGIR^{GIS}ŠEN *šu-uh-ḥ[a(-)* şeklinde söz konusu edilmektedir.

Hurri kökenli *Tamininka* kenti Istar'ı için yapılan bayrama ait metin KBo XXVII 165'de dam anılmaktadır:

öy.13' *k]i-nu-na-ya-ra-aš-ša-an šu-u-uh-ḥi da-i-ú-en*

VS 28 95 numaralı ritüel fragmanının ay. 1. satırında]x *šu-uh-ḥa[(-)* “dam²³” ifadesi bulunmaktadır.

V) Sonuç

Araştırmamızın konusunu teşkil eden “dam, çatı”nın Hititler Devri Anadolu'sunda düz olarak inşa edildiği anlaşılmaktadır. Bu devirde “(düz) dam” ile ilgili belgelerin büyük bölümü, dinsel hayattaki kullanım hakkında bilgi vermektedir. Zamanın Anadolu'sunda “dam” inşasına ve bakımına özellikle önem verilmekte, bünyesinde tuz ve yüksek miktarda kil bulunduğu için su geçirmeyen, sert çorak ya da geren toprağı ile örtülmekte, bu nedenle de kolaylıkla bakımı ve onarımı yapılabilir. Bunun yanı sıra

¹⁹⁴ Bu konuda bkz. J. Klingler, StBoT 37, 1996, 698, 702.

“dam”ın üzerinde gezilebilir, ferah, açık, yüksek bir alan olduğu ve anlaşılmaktadır.

“Dam” üzerinde bayram kutlamaları gerçekleştirilmekte, ritüeller icra edilmekte ve tanrıya yakarılmaktadır. Ay bayramını kutlamak için kral dama çıkmaktadır. Ayrıca, (*h*)*išuu*a- bayramı, yeraltı tanrıları için yapılan bayram, AN.TAḪ.ŞUM bayramı, EZEN₄ SAG.UŞ “düzenli bayram”, Tanrıça Pirinkir için bayram, *Tamininka* kenti Istar’ı için yapılan bayram, ^DLAMMA “Koruyucu Tanrı” için yapılan bayram gibi çeşitli bayramlarda “dam”a çıkılmaktadır. Tanrı Telipinu’nun, Arinna’nın Güneş Tanrıçası’nın, Güneş Tanrı(ça)sı’nın, Fırtına Tanrısının oğlunun tapınağının, *makzi*a- yapısının, *halentu*ua- yapısının ve tapınağın “dam”ı söz konusu edilmektedir. Dam üzerinde kral, kraliçe, rahipler, rahibeler, Arinna’nın Güneş Tanrıçasının rahibi, aşçıların başı, saray görevlileri, çeşitli ritüel görevlileri, *purap*ši- rahibi, *patili*- rahibi, AZU rahibi, *ašu*atalla- adamları, hizmetçi kızlar, iki çocuk, BALAG.DI çalgıcıları gibi çok değişik görevli ve insan grubu ve Tanrı Taşmišu, Tanrıça Hepat gibi uluhiyetler de tespit edilmektedir. Dam üzerinde icra edilen kült merasimleri esnasında çok çeşitli tören malzemeleri “dam”a taşınmaktadır. Hatta bu malzemelerden, dinsel bakımdan temizlenip kutsallık kazanması için tüm gece boyunca dam üzerinde bırakılanlar da bulunmaktadır. Dam analogi büyülerinde benzetme unsuru olarak da kullanılmaktadır. Ayrıca “dam”dan koyunlar ve *haneš*ša- kabı atılmakta, *hupru*šhi- kapları ritüel için “dam” ya da *hila*mmar yapısında hazırlanmaktadır. Bunların yanı sıra “dam” üzerinde masa, çadır kurulmakta, borazan çalınmakta, kadınlar korusu şarkı söylemekte, kafalar yıkanmaktadır.

Dam üzerinde bulunan fazla suları atmaya yarayan yağmur oluşu ya da çörlen, ritüellerde özellikle anılmaktadır.

Kral ve kraliçenin “dam”a çıkmaları nedeniyle bu mekanın, diğer mimari öğeler arasında özel ve önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Tıpkı günümüzde olduğu gibi Hititler devri Anadolu’sunda da “dam”, üzerinde çok çeşitli etkinlikler gerçekleştirilen bir yaşam alanı olarak belirmektedir.